

Magazin za ljubitelje divljih ptica u Srbiji

Petlić

4

BROJ

DECEMBER 2010

Izdaju:

Društvo za zaštitu i proučavanje ptica Vojvodine
Radnička 20a, 21000 Novi Sad
www.pticevojvodine.rs

Liga za ornitološku akciju Srbije
Dr Ivana Ribara 91, 11079 Novi Beograd
www.ptica.org

Urednik:

Marko Tucakov
e-mail: mtucakov@eunet.rs

Urednik fotografije:

Katarina Paunović
e-mail: cyberkat74@yahoo.com

Članovi uredništva:

Dragan Simić, dr Voislav Vasić, Milan Ružić, Goran Sekulić

Lektura: Petar Matović

Design i priprema: UNITgraphics.com
Vladimir Bišćan, Imre Šebešćen ml.

Štampa: Stojkov, Novi Sad

Tiraž: 600

Naslovna strana:

Kukumavka *Athene noctua* / foto: Predrag Kostin

Izdavanje ovog broja finansijski je pomogao

Društvo za zaštitu i proučavanje ptica Vojvodine je organizacija koja okuplja pojedince i institucije koji se brinu za ptice u Vojvodini i Srbiji u mreži aktivnih članova i koja uspostavlja i održava partnerske odnose sa ornitološkim organizacijama širom Evrope putem učestvovanja u zajedničkim projektima. Društvo svoj rad zasniva na proučavanju i zaštiti divljih ptica i njihovih staništa. Predsednik Društva je Jožef Gergelj, sekretar Marko Tucakov, a članovi Predsedništva: Slobodan Puzović, Oto Sekereš, Nikola Stojnić i Dragan Simić.

Liga za ornitološku akciju Srbije nezavisno je, nevladino i neprofitno udruženje građana osnovano 2003. radi zaštite prirode i ptica. LOA je misiju zaštite ptica usmerila na zaštitu vrsta, njihovih staništa i značajnih područja, rečju, delom, i uključivanjem javnosti. LOA nastoji da spreči lokalna nestajanja populacija ptica, smanji broj ugroženih vrsta, poboljša mere zaštite svih vrsta, te zaštiti ključna područja i staništa ptica u Srbiji. Predsednik LOA je Marko Raković, potpredsednik Dragan Simić, sekretar Daliborka Stanković, blagajnik Sever Nagulov, a članovi Upravnog odbora: Goran Sekulić, Marko Šćiban, Marko Tucakov, Milivoj Vučanović, Miloš Popović, Miloš Radaković, Slobodan Kulić, Voislav Vasić i Željko Stanimirović.

Sadržaj

Zaštita ptica

Boris Nikolov: Ugrožene vrste: Sivi svračak <i>Lanius minor</i>	4
Petar Šurulinkov: Vetroparkovi i ptice – postoji li održivo rešenje?	6
Milan Ružić: Otvoreno hranilište za supove u klisuri Mileševke	8
Marko Tucakov: Još sigurnih gnezda za sive vetruske	9
Jožef Gergelj: Zaštita modrovratne i sive vetruske – zajednička briga Mađarske i Srbije	10

Gde žive ptice u Srbiji?

Marko Janković: Gornji Visok, nepristupačan i bogat	11
Zoran Manasijević i Slobodan Jovanović: Šećarske bare – slatke za ptice i ptičare	14
Čedomir Vučković: Rezervat ili neizvesna budućnost?	17

Vesti i reportaže

Marko Šćiban: Uspešan nastup DZPPV-a na „LORIST“-u	21
Milan Ružić: Ljudi ljudima u Briselu	21
Milan Ružić: Društveni izlet na Rusandu i Slano Kopovo	22
Viktor Sabo: Ekološki kamp „Ludaš 2010“	23
Atila Agošton: 11. Eko-kamp „Tisa 2010“	24
Dragan Simić: „Krila preko Balkana“ na Rtnju	24
Milan Ružić: Osnovan Centar za zaštitu sova Srbije	25
Dragan Simić: Priprema se zaštita Kožare	25
Ištván Balog: Kampovanje i učenje o Jegrički	25
Ištván Ham: Kašičar, ražanj, mali vranac i – čaplja govedarka	26
Dragan Simić: Najviša osmatračnica ptica u Evropi	26
Dimitrije Radišić: Georeferenciranje podataka	27
Draženka Rajković: Ekspedicija „Kopaonik 2010“	27
Dragan Simić: Šesti Evropski vikend posmatrača ptica u Srbiji	27
Milan Knežev Evropska konferencija o ždralovima	28
Slobodan Puzović: Konferencija o stepskom sokolu	28
Goran Sekulić: Usvojen odšetni cenovnik za zaštićene vrste	28
Dimitrije Radišić: LTER projekat u Srbiji	29
Marko Šćiban: Potraga za tankokljunom carskom šljukom na Rusandi	29
Srđan Marčeta: „Dobar pogled sa oba oka“	29
Vesna Mečanin: Fauna ponovo bez zaštite	30

Prikazi

Voislav Vasić: Svet se kaže Baranda	31
Marko Tucakov: „Ptice Sombora“	31
Goran Sekulić: „Emerald ekološka mreža u Srbiji“	32

Naftalin

Voislav Vasić: Vitezovi na Zasavici	33
---	----

Za početnike

Dragan Simić: Određivanje vrsta ptica u prirodi	34
---	----

Meridijani

Marko Raković: Zemlja endemske atrakcije	36
Voislav Vasić: Mahdija: o nekim tuniskim pticama	38

Crna hronika

Milan Ružić: Lovočavar ubio mišara	39
--	----

PTICE i MI

Vladimir Kržalić: Bela roda <i>Ciconia ciconia</i>	42
--	----

Prekogranična mreža za zaštitu prirode uzduž Dunava

Dunav je kičma biodiverziteta u Evropi, a zaštićena prirodna dobra koja se nalaze uzduž njegovih obala igraju ključnu ulogu u njegovoj zaštiti. Tokom 2009. uspostavljena je Mreža podunavskih zaštićenih prirodnih dobara (DANUBEPARKS) kako bi se ubrzala neposredna saradnja između dvanaest zaštićenih područja na području osam evropskih država (među njima i Specijalni rezervat prirode „Gornje Podunavlje“).

Dok se suočava sa prekograničnim izazovima i pretnjama, ova Mreža deluje kao platforma za proučavanje i primenu zajedničkih strategija u oblastima oživljavanja rečne morfologije, upravljanja staništa, turizma i zaštite živog sveta. Tri vrste ptica u tom smislu zauzimaju posebno mesto. Belorepan Halieetus albicilla je jedna od vodećih vrsta čija ekologija ukazuje na potrebu prekogranične zaštite prirode. Populacija koja obitava na tromeđi Srbije, Hrvatske i Mađarske čini gotovo 80% parova u celom dunavskom sливу. U pripremi je i prekogranični Akcioni plan za zaštitu belorepana. Delatnosti na aktivnoj zaštiti koje će uslediti trebale bi da doprinesu razvoju Dunava kao žile kucavice za belorepana na području jugoistočne Evrope. Monitoring žalara slepića Charadrius dubius i bregunice Riparia riparia, koji će tokom 2001. biti ostvaren na području celog dunavskog sliva, trebalo bi da u centar pažnje postavi zaštitu rečne dinamike. U okviru Mreže biće prepoznata glavna gnezdišta uporišta obeju vrsta kako bi se preduzele mere njihove zaštite. U skladu sa tim, nedostatak ovih indikatorskih staništa na delovima toka Dunava čija je dinamika regulacijama veoma izmenjena naglašice potrebu za njihovim oživljavanjem.

Završena je izrada Strategije Evropske Unije za Dunavski region. Ona određuje reku Dunav kao koridor koji povezuje kontinent. Mreža DANUBEPARKS, pronalazeći svoje mesto i u ovakvim dokumentima, pokušava da pitanja zaštite prirode na prekograničnom nivou postavi na strateški bitno mesto kako bi se Dunav i Podunavlje, kao inspirišući rezervoari života, zaštitili u svoj svojoj lepoti i bogatstvu.

Georg Frank
www.danubeparks.org

Zakoni

Zakonopisci i zakonodavci u Srbiji rešili su da surovo demonstriraju svoju moć u delu društvene scene gde je, poslovično, život pravne države uvek bio blizu izdisaja – u zaštiti prirode. Zakon o zaštiti prirode iz maja 2009. pretrpeo je izmene (Zakon o izmenama i dopunama Zakona o zaštiti prirode, Sl. glasnik Republike Srbije 88/2010). Nacrti izmena su objavljene na zvaničnim sajtovima nadležnog ministarstva i Skupštine, ali ne u obliku u kome se taj akt razmatrao na sednicama skupštinskog Odbora za zaštitu životne sredine i, konačno, na zasjedanju Parlamenta. Tako je zainteresovanoj javnosti prvi put u ovoj maloj ekološkoj aferi bačena prašina u oči. Na sreću, pojedine organizacije civilnog društva, uključujući i DZPPV i LOA, došle su do pravog predloga, kojim su ostale, blago reći, zatečene. Relativno brzo aktivirao se Resursni centar Natura 2000, koji vode WWF i Mladi istraživači Srbije, te je ta mreža NVO napisala oštru žalbu predsedniku Odbora. Suština protesta je bila: obezbediti takvo propisivanje režima zaštite u prirodnim dobrima koje će poštovati elementarne principe održivosti pojedinih intervencija (po prirodi manje ili više ugrožavajućih) u njima.

Šta smo dobili aktom koji je usvojen? Dakle, na područjima u režimu zaštite II stepena nije zabranjena: regulacija vodotokova, melioracije, izgradnja elektrana, hotela i ostale turističke (uključujući skijališta) kao i saobraćajne, energetske, komunalne i druge infrastrukture, poljoprivrednih gazdinstava, ribnjaka, farmi i gatera, ribolov, lov, formiranje monokultura, unošenje alohtonih vrsta i primena hemije. Na područjima u režimu zaštite III stepena nema zabrane gradnje mnogih industrijskih i energetskih objekata, asfaltnih baza, infrastrukture, eksploracije i prerade minerala, obrazovanja objekata za upravljanje otpadom. Nema ni zabrane izgradnje naselja i širenja njihovih građevinskih područja, lova i ribolova, formiranja monokultura i primene hemije.

NVO su još istakle i da je ukupna površina zaštićenih prirodnih dobara u Srbiji manja od 6% nacionalne teritorije, a da je ogromna većina područja unutar samih prirodnih dobara (više od 90%) unutar zona režima zaštite II i III stepena. Sproveđenje ovakvih mera imaće za rezultat degradaciju biodiverziteta, geonasleđa i stvorenih vrednosti radi čije zaštite su prirodna dobra i ustavnije. Zaključeno je da ovaj akt „predstavlja, u velikoj meri, akt usmeren ka zadovoljavanju megalomanskih potreba biznis-sektora na delu teritorije Srbije na kome se nalaze najočuvanije prirodne vrednosti i koji uživa zakonsku zaštitu.“

Ostaje, osim strepnje nad budućnošću naših zaštićenih područja, nekoliko pouka iz ovog slučaja. Iluzija je da samo od organa državne uprave možemo očekivati poboljšanje stanja u prirodi. Iluzija je da u velikom broju njih (čast izuzecima!) možemo tražiti relevantne partnere u zaštiti prirode, kao i da sistem zaštite prirode može da zavisi od funkcionalne mreže zaštićenih prirodnih dobara. Prosudimo, dakle, sami kako se radi na harmonizaciji nacionalnog zakonodavstva sa pravnim tekvinama EU u oblasti zaštite životne sredine.

Urednik

Ugrožene vrste

Sivi svračak *Lanius minor*

Foto: Otto Šuker

Odrasli sivi svračak

Svračci – ptice iz reda pevačica *Passeriformes* oduvek su očaravali ljudе. Neretko su opisivani kao „predatori među pevačicama“, na osnovu njihovog ponašanja i izgleda: love veliki plen, imaju kukast kljun, zubolike izraštaje na gornjoj vilici (veoma slične sokolovim)... Povećano interesovanje prema svračcima počevši od 1990-ih do danas daje nadu da će dovesti do rešavanja nekih osnovnih bioekoloških problema, do suočavanja sa činjenicom da su neke vrste ugrožene ili ranjive, sa padom brojnosti i sužavanjem areala i do naglašavanja činjenice da su svračci odlični bioindikatori kvaliteta staništa, posebno otvorenih žbunastih i travnatih oblasti u Evropi. Sivi svračak je jedna od pet vrsta svračaka koja živi na Balkanu. Usprkos značajnim saznanjima o ovoj vrsti prikupljenim do danas, mnogi aspekti koji se tiču njene reprodukcije, ponašanja i ekologije i dalje ostaju slabo poznati.

Identifikacija na terenu

Za razliku od onoga što latinski naziv ove ptice nagoveštava (*minor* – mali), reč je o svračku srednje veličine, sa dužinom od 19–23 cm i težinom od 40–60 g, što ga postavlja na drugo mesto po veličini svračaka na Balkanu (posle velikog *L. excubitor*). Kod sivog svračka polni dimorfizam je slabo uočljiv. Mužjaci imaju crno čelo i očnu prugu, sivo do plavkastu krunu glave, potiljak i gornje delove, odozdo su ružičasto-beli, imaju pretežno crni rep i crnu gornju stranu krila sa upadljivom belom trakom preko primarnih pera. Ženke su generalno jednoličnije, sa više smeđom ili sivom očnom prugom. Juvenilne i ptice tokom prve zime mogu se u periodu kasnog leta i rane jeseni pogrešno prepoznati kao veliki svračci zbog sličnosti perja. Međutim, razlike

koje najbolje razdvajaju ove dve vrste jesu masivni kljun, duža krila i manje zaobljeni rep kod sivog svračka.

Sivi svračak obično se drži veoma uspravno na drvetu, dalekovodima, telefonskim žicama i ogradama. Usprkos svojim srazmerno dugim i špicastim krilima, let ove vrste izgleda pomalo težak, nezgrapan i trapav, ali je generalno manje talasast u poređenju s drugim svračcima. U potrazi za plenom često leprša slično vetruski *Falco tinnunculus*, mnogo više od drugih evropskih svračaka.

Rasprostranjenost i stanište

Gnezdi se od severoistočne Španije, preko centralne i južne Evrope, Turske, do zapadne Rusije i srednje Azije na istoku. U Evropi naseljava raznovrsna mozaična staništa sa mestimično grupisanim drvećem pogodnim za gnezđenje i sklanjanje u

senku, a koje ujedno obezbeđuje i dobre osmatračnice, u kombinaciji sa otvorenim područjima sa dostupnom hranom – poljima, livadama, voćnjacima, drvoređima uz puteve, ivicama šumskih staništa, vinogradima. Ovoj vrsti pogoduju sušniji i sunčaniji uslovi od većine evropskih svračaka, te preferira nizijska i polubrdska staništa do 700 m n. v. a retko do 1.200 m (na Balkanu) i 2.300 m (čak 3.400 m) u srednjoj Aziji.

Glavna zimovališta sivog svračaka su u slivu reke Kalahari, ali mogu se naći i u svim susednim zemljama u Južnoj Africi. Jedinstvena činjenica svojstvena svračcima je ta da cela svetska populacija svračaka prezimljuje u oblasti pet puta manjoj od njihovog gnezdećeg dela areala (1,5–1,75 miliona km² u odnosu na 8 miliona km²). Na području Južne Afrike ova vrsta obitava u semiaridnim savanama i travnatim područjima sa bodljikavom vegetacijom uključujući suva i otvorena područja akacija, i stabala mopana *Colophospermum mopane*.

Opisane su dve podvrste sivog svračaka, ali ovi opisi nisu uvek prihvaćeni u naučnoj literaturi: zapadni *minor* (rasprostranjenja od Španije do zapadne Rusije) i istočni *turanicus* (Azija), koji je veći i svetlijii.

Sve populacije sivog svračaka su migratorne. Migrira noću, na velike razdaljine. Ova vrsta ima „petlja tip“ migracije, što je uobičajeno za svračake – izgleda da je glavni migratori put ka Južnoj Africi tokom jeseni duž doline Nila, dok je povratak istočnjom rutom, preko Etiopije i Somalije. Sivi svračak napušta Balkan u avgustu i septembru, a vraća se u aprilu i maju. Migracija obuhvata vreme od oko 30% godišnjeg ciklusa, a ostatak vremena je podjednako raspoređeno na period razmnožavanja i nereproduktivnih aktivnosti.

Ishrana

Sivi svračak prvenstveno se hrani insektima – usprkos svojim srazmerno velikim dimenzijama, retko vreba kičmenjake. Ima bogat jelovnik – insekti (velik izbor, ali uglavnom tvrdokrilci i pravokrilci), paukovi, kosci, stonoge, puževi, glište, voće i semenke, mali kičmenjaci (voluharice, miševi, gušteri), a povremeno čak i ptice i slesi miševi. Za razliku od drugih vrsta svračaka, retko nabada plen na trn

(pojedine jedinke češće nego druge). Međutim, u periodima sa povećanom količinom hrane ume učestalije da pravi zalihe i to nabadanjem na neobične podloge. Sivi svračak najčešće koristi „sedi-i-čekaj“ tehniku hvatanja plena, uz iznenadni napad. Plen uglavnom hvata na tlu, ali primenjuje i lov u vazduhu i pabirčenje u rastinju.

Teritorijalnost i gnezđenje

Vrlo je tipično za sivog svračaka da se gnezdi u raštrkanim kolonijama (polukolonijama), koje se obično sastoje od 3–7 (2–10) parova. Ova ptica je monogamna i teritorijalna, ali joj u zavisnosti od staništa veličina teritorije varira od 2,9 do 14 ha, a lovišta se često preklapaju. Sivi svračak može osnovati i mešovite „kolonije“ sa drugim vrstama, verovatno iz razloga bolje zaštite – sa običnom i sivom vetruskom *F. vespertinus* i drozdom borovnjakom *Turdus pilaris*. Dokazan je visok stepen vezanosti ove vrste za isto područje razmnožavanja. Čest je slučaj da se u proleće veći broj ptica u vidu grupe pojavi na istom mestu, od kojih je velik broj već uparen. U nekim azijskim populacijama nastajanje parova se odvija tek na području gnezđenja.

Sivi svračak objavljuje i brani svoju teritoriju na istaknutim mestima, vidikovcima (statička markacija), ali i karakterističnim oglašavanjem i prepoznatljivim letom. Oba partnera uključena su u prilično različite načine udvaranja, koji mogu uključivati klanjanje, širenje repa i drugo, najčešće uz pratnju glasnih poziva. Dešava se i ritualno hranjenje partnera. Mužjak se oglašava cvrkutavom pesmom, često imitirajući i pesmu drugih vrsta ptica (brojnih pevačica, barskih ptica i jarebica), a ponekad čak i krekanje žabe. Kopulaciji obično pretходni udvaračko hranjenje. Gnezdo izgrade oba partnera za 2–5 dana, pri čemu je mužjak znatno aktivniji, posebno u početnoj fazi. Gnezdo je kupasto, labavih temelja i strukture, sastavljeno od grančica, trave, korenčića, često sa visokim udelom aromatičnog zelenog bilja obloženog korenčicima, perjem i dlakama. Upotreba aromatičnog bilja (*Artemisia*, *Mentha*, *Anthemis*...) može biti u vezi sa rešavanjem problema parazita u gnezdu. Gnezdo se nalazi

u neposrednoj blizini glavnog debla, na bočnoj grani ili račvi, obično visoko iznad zemlje – srednja visina 27 gnezda u Bugarskoj je 6,2 m (3,5–15). Preferira topole, bagrem i voćke. U Aziji se ova vrsta gnezdi na manjim visinama usled nedostatka velikih stabala. Polaganje jaja počinje ubrzo nakon izgradnje gnezda. Ukupan broj jaja po leglu obično iznosi 4–7, retko 3–9; 6 jaja čini oko 52 % težine ženke. U inkubaciji učestvuje isključivo ženka i ona traje 14–16 dana. Mladunci se izležu asinhrono u roku od 1–4 dana. Operaju posle 16–18 dana kada bivaju hranjeni od strane oba roditelja. Ptići su uglavnom nezavisni u periodu od 2–3 nedelje nakon operavanja, ali ostaju uz roditelje bar još dva meseca.

Brojnost i status zaštite

Trenutno se smatra da je 50–74% svetske populacije sivog svračka u Evropi. Prema srazmerno novim procenama, evropsku populaciju čini 620.000–1.500.000 parova, od čega najviše u Rusiji, Turskoj i Rumuniji. Međutim, na osnovu brojanja jedinki pored puteva i rasporedu optimalne vegetacije na području zimovališta u južnoj Africi, 1990-ih godina brojnost svetske populacije procenjena je na 5–7 miliona ptica.

Iako sivi svračak nije globalno ugrožen i još uvek je lokalno čest do redak, zabeležen je trend smanjenja u većem delu evropskog areala. Danas se ova vrsta vodi kao nestala u mnogim zemljama severne, zapadne i centralne Evrope i očigledno je povlačenje granice areala ka jugoistoku. Fluktuacije u populaciji tokom istorije pripisuju se klimatskim promenama, ali se skorašnja smanjenja areala mogu povezati i sa promenama u poljoprivredi (uključujući korišćenje insekticida), zagadeњjem, visokim nivoom predatorstva u gnezdima, ljudskim činiocima ometaњa i drugim čimbenicima. Potencijalni negativni činioci tokom migracije i zimovanja jesu izloženost pesticidima i suši, degradacija i redukcija staništa i verovatno povećanje kompeticije sa brojnijim rusim svračkom *L. collurio*.

Boris Nikолов
Bugsarski ornitoloski centar,
Institut za istraživanje
biodiverziteta i ekosistema

(Ne samo) bugarski slučaj

Vetroparkovi i zaštita ptica – ima li održivog rešenja?

Foto: Katarina Panović

Uticaj vetroparkova na populacije ptica predmet je istraživanja širom sveta, a u pozadini njega stoji dug period korišćenja veta kao obnovljivog izvora energije. Dokazano je da vetrogeneratori koji su postavljeni na neadekvatan način mogu da imaju veoma negativan uticaj na ptice. Postoji nekoliko načina kako se taj uticaj ostvaruje, a najčešće su u pitanju direktni sudari, uništavanje staništa i napuštanje tih prostora od strane ptica i efekt barijere na ptice selice.

Tokom poslednje decenije razvoj vetroparkova u Bugarskoj doživeo je procvat. Kao i u mnogim drugim područjima u zapadnoj Evropi i Severnoj Americi, taj proces je u Bugarskoj pozitivno prihvaćen od strane mnogih, uključujući i značajni deo sektora zaštite životne sredine, bivajući predstavljen kao "strateški korak" u globalnoj borbi protiv klimatskih promena. No, iz a naizgled primam-

Ijivih fraza izvršavanja obaveza prema Kjoto protokolu, počela je nekontrolisana i haotična gradnja vetrogeneratora širom zemlje. Konflikt sa zaštitom biodiverziteta, posebno ptica, postao je izražen veoma brzo na istoku zemlje, gde vladaju najbolji prirodni uslovi za korišćenje veta, na čuvenom putu seobe ptice "via Pontica". Nažalost, razvoj vetroparkova je već ugrozio mnoge ptice gnezdarice, pa i neke globalno ugrožene. U tom smislu nije bilo iznenađujuće da je prva borba da se gradnja vetroparkova stavi pod nadzor organizovana od strane ornitologa. Haotični razvoj korišćenja energije veta uslovio je pojavu još nekoliko konfliktata: uništavanje staništa i pejzaža, uticaj na ljudska naselja, neusklađenost novih vetroparkova sa izraubovanom energetskom mrežom, i, ne na poslednjem mestu – konflikt sa poljoprivrednicima i vlasnicima zemljišta.

Bugarska situacija – razmere nekontrolisanih aktivnosti

Do sada je započeto oko 1140 procedura za izgradnju vetroparkova ili pojedinačnih turbina u Bugarskoj, na osnovu službenih podataka Regionalnih inspektorata Ministarstva za životnu sredinu i vode. Ukupan broj svih planiranih vetrogeneratora verovatno premašuje 5000, a 700 je već izgrađeno. Najveći deo je planiran za izgradnju u Dobrudži: na 7565 km², planirano je više od 3000 vetrogeneratora. Značajan broj vetrogeneratora planiran je i u jugoistočnoj Bugarskoj, na područjima Ajtosa, Straldže i Slivena, na planinama Sačkar i Istočni Rodopi. Tokom poslednje 3-4 godine, razvoj vetroparkova proširio se i na zapadnu Bugarsku, gde su investitori pokušali da izaberu planinske lance sa najjačim vetrovima. Veliki vetroparkovi (sa 20 ili više turbina) planirani su na područjima

Južne Rile, Južnog Pirina (Oreljak), Belasici, Čepunu, na Dragomanu, Zapadnoj Staroj planini, grebenu Pustrina na Montani, planini Murgaš. Više od 20 generatora je u savremenom periodu konstruisano na Centraloj Staroj planini iznad Gabrova, blizu vrha Buzludža, na granicama Parka prirode "Bulgarka". Tokom 2010. generator je postavljen čak i u predivnom kanjoni Kresne na reci Strumi, koja je zaštićena kroz Direktivu o pticama i delimično kao rezervat prirode "Tisata". Trenutno nema planinskog lanca u Bugarskoj koji nije ugrozen konstrukcijom vetrogeneratora.

Nažalost, većina područja koja se prihvataju za razvoj vetroparkova spadaju u najznačajnija područja za ptice u Bugarskoj i zvanično su proglašena za IBA područja i za deo Natura 2000 mreže kao

2000 područja. Ove procedure su napravljene kako bi se utvrdilo da li pojedini projekti mogu biti prihvaćeni u Natura 2000 područjima ili će biti štetni za vrste koje su objekt zaštite na tim lokalitetima. Nažalost, do sada su ove procedure bile nefunkcionalne. Postoji problem sa stručnjacima koji rade procene uticaja, a koji su plaćeni od strane investitora. Investitori uvek nezvanično žele pozitivne rezultate i obično ih i dobijaju. Ukoliko autor studije napiše negativnu ocenu, često uopšte ne dobije honorar ili biva isključen iz poslova koje vodi dotični investitor. Zbog toga je formirana grupa stručnjaka za studije procene uticaja na životnu sredinu – naučnika koji rade samo za investitore i koji su u stanju da proizvedu pozitivnu ocenu privatljivosti projekta za bilo koji vetropark.

Foto: Franz Kovacs

posebna područja zaštite (SPA) po Direktivi o pticama Evropske Unije. Oko 1000 vetrogeneratora je izgrađeno ili planirano za gradnju (većinom sa već dobijenim pozitivnim odlukama u studijama procene uticaja na životnu sredinu) unutar Natura 2000 područja. Ova eksplozija razvoja vetroparkova u Natura 2000 mreži će bez svake sumnje imati dramatično negativne posledice za ptice koje su, istovremeno, glavni predmet zaštite na tim područjima.

Zakonodavstvo i procedure na osnovu kojih je dozvoljeno napredovanje vetroparkova u Natura 2000 područjima u Bugarskoj

Ključni problem je pogrešan način implementacije dvaju pravnih postupaka – procene uticaja na životnu sredinu i vrednovanje u odnosu na svrhu Natura

Konačna odluka biva donesena od strane Regionalnog inspektorata za životnu sredinu i vode, gde se u potpunosti uvažavaju ovakve ocene stručnjaka i dozvoljava izgradnja parkova. Jedini način na koji zaštitarske NVO mogu da spreče izgradnju vetroparkova na pogrešnim lokacijama je žalba sudu. U nekim slučajevima i Ministarstvo životne sredine zaustavlja odluke Inspektorata nakon žalbi NVO.

Uticaj na ptice – prva iskustva iz Bugarske

Nažalost, dokumentovani su prvi slučajevi negativnog uticaja vetrogeneratora u Bugarskoj, usprkos činjenici da specijalizovana dugotrajna istraživanja na ovu temu još uvek nisu sprovedena. Prvi primjeri fatalnih sudara, kao što je i bilo očekivano, dolaze iz vetroparkova koji se nalaze na

područjima stepa blizu rta Kaliakra. Tokom 2008. mladi ružičasti nesit *Pelecanus onocrotalus* pronađen je ubijen ispod rotora jedne turbine. Sudeći prema izjavama lokalnih ljudi, ova ptica je bila deo male grupe od 4 do 5 ptica koje su se prvo zaustavile da bi se odmorile na moru, u zalivu Bolata. Vlasnici vetroparka negirali su činjenicu da je došlo do kolizije ptice sa njihovim turbinama i proširili verziju da je ptica donesena na место ispod turbine od strane zaštitara ptica sa ciljem da se zaustavi rad vetroparka! Posetili smo isti vetropak tokom jeseni 2009. Tokom perioda od 19 dana (6-16.10.2009 i 1-8.11.2009) prešli smo istu rutu svaki dan ispod 36 turbine sa ciljem da pronađemo ptice-žrtve vetrogeneratora. Pronašli smo samo jednog žutonogog galeba *Larus cachinnans*. Treba obratiti pažnju na dve prepreke u evaluaciji ovih rezultata. Kao prvo, leševi ptica postaju veoma brzo lak plen brojnih karnivora na tom području – lisica, pasa šakala. I drugo, posle slučaja sa nestom na području ovog parka zaposlen je radnik kako bi svaki dan prošao ispod svake turbine sa službenim zadatkom da "zaštititi vetropark", dok mu je, u stvari, dodeljena uloga da odstranjuje leševe ptica koje su eventualno ubile turbine.

Početkom septembra 2009. na području istog vetroparka pronađena je mrtva buljina *Bubo bubo* ispod turbine. Na istom mestu mesec dana kasnije pronašao sam samo pera buljine.

Promene staništa i premeštanje ptica posmatrali smo posle konstrukcije dva generatora na Topolčanskom polju, kod sela Kaljanovo, oblast Sliven. Generatori su postavljeni na pašnjaku na kome se nalazi velika kolonija tekunica *Spermophilus citellus*. To je ključan lokalitet za mnoge velike dnevne grabljivice, uključujući i globalno ugroženog krstaša *Aquila heliaca*. Do 13 krstaša, mlađih i nezrelih, posmatrano je na tom mestu pre postavljanja turbine. Pošto su turbine postavljene na ključnim mestima na pašnjaku, broj krupnih grabljivica koje su se hranile na tom prostoru je opao. Deo ptica očigledno ne prepoznaje više pašnjak sa turbinama kao hranilište i premešta se na druga, alternativna područja.

Efekat barijere za migratorna jata posmatran je u vetroparku Kaliakra. Tokom oktobra 2009. značajan broj mišara *Buteo buteo* selio se preko tog područja. Većina jata izbegavala je čitavo područje vetroparka i sledila obalu mora, prolazeći tačno preko rta Kaliakra. Ova putanja je mnogo duža nego prelaz preko poluostrva Kaliakra, što je bilo tipično za ta jata pre postavljanja generatora.

Beleglavi sup *Gyps fulvus* - najnovija žrtva vetrogeneratora u Bugarskoj

Dokazano je da negativni uticaj može da bude smanjen do određene mere ostavljanjem značajnih područja bez turbina unutar tog velikog vetroparka. Ukoliko se tako razmišљa, bugarske vlasti bi trebale da obezbede da veliki deo Dobrudže bude bez vetrogeneratorskih jedinica i da se pticama ostavi mogućnost da se sele preko drugih područja. Kumulativni efekt je već sada značajan posebno na delu obalske linije između Kavarne i Šable, oko 20 km u unutrašnjost kopna od Kavarne. Gradnja nekoliko parkova bi trebala da bude zaustavljena na tom području i na područjima zapadno od njih kako bi se ostavio koridor za migraciju ptica. Novi projekti vetroparkova na području Balčika, Dobriča, Dobričke, General Toševa i Krušara ne treba da budu prihvaćeni uopšte ili, u najmanju ruku, broj turbina mora da bude ograničen i one koje su do sada planirane ograničene do najveće moguće mere. Ukoliko te opštine izaberu brzu i nekontrolisano gradnju turbina, kao vlasti u opštini Kavarna, potpun slom populacija ptica siliča neće moći da se izbegne i posledice će biti veoma ozbiljne za sve populacije migratornih vrsta u Evropi.

U jugoistočnoj Bugarskoj ceo region Burgasa treba da bude potpuno zatvoren za bilo kakve investicije u razvoj vetroparkova. U suštini, ovde je migracija ptica sličnih razmera kao i preko Bosfora. Naši skoriji radovi pokazali su da jaka migracija postoji ne samo na morskoj obali, već i daleko od nje, u oblastima Karnobat i Sredec, na području Burgasa.

Petar Šurulinkov

Institut za istraživanje biodiverziteta i ekosistema, Bugarska akademija nauka

Šta može da bude rešenje?

Brz razvoj proizvodnje vetroenergije treba da se uredi na osnovu postojeće nacionalne i evropske legislative iz oblasti zaštite biodiverziteta. To može da bude deo već započetog Nacionalnog plana razvoja obnovljive energetike u Bugarskoj. Vetroturbine ne mogu više da se postavljaju u Natura 2000 područjima. U delu Natura 2000 područja gde su vetroparkovi izazvali štetu biodiverzitetu i gde se postojeći zakoni nisu poštivali, vetroturbine trebaju da budu uklonjene.

Problem nisu samo Natura 2000 zone. Migracija ptica je veliki prirodnji proces i koncept Natura 2000 mreže nije sposoban da odgovori na važan zadatak zaštite migratornih vrsta. Iako je

gotovo cela bugarska obala Crnog mora uključena u pojedinačna Natura 2000 područja, investitori su koncentrisali hiljade projekata unutar uskog pojasa između tih zona i uzduž njihovih granica. Ukoliko će na tim područjima nicići šume turbina, kao što se čini da se događa, više nema svrhe da Natura 2000 područja postoje, pošto je njihov cilj da posebno štite ptice selice. Zbog toga treba da postoje područja sa potpunim ograničenjima, područja sa umerenim mogućnostima razvoja projekata korišćenja vetra i područja gde je to moguće bez ograničenja.

U Dobrudži i jugoistočnoj Bugarskoj veliki delovi "via Pontica" ostali su van mreže Natura 2000. Sada su ptice ugrožene pravim Kineskim zidom vetroturbina na svom putu preko Dobrudže.

Otvoreno hranilište za supove u klisuri Mileševke

Entuzijasti Udruženja građana „Jadovnik – oaza netaknute prirode“ iz Prijepolja već nekoliko godina rade na promociji i zaštiti prirode svog kraja. Posebnu pažnju usmerili su ka jedinstvenoj klisuri reke Mileševke i koloniji beloglavnih supova *Gyps fulvus* koja se zahvaljujući dobrim merama zaštite iz godine u godinu uvećava. Od marta 2009. godine članovi udruženja počeli su sa iznošenjem uginule sto-

ke i klaničnog otpada na lokaciju Kašan u selu Milošev Do. Cilj otvaranja hranilišta pre svega je efikasnije prihranjivanje supova na lokalitetu, ali i stvaranje mogućnosti za praćenje živog sveta i razvoj eko-turizma. Lokacija za hranilište izabrana je uz pomoć domaćih i međunarodnih stručnjaka za grabljivice, a saglasnost za rad dali su Zavod za zaštitu prirode Srbije i Javno preduzeće „Srbijašume“. Ličnim

zalaganjem članovi su kupili namensko vozilo TAM 5000 koje se trenutno preuređuje za potrebe iznošenja hrane za supove. Udruženje „Jadovnik – oaza netaknute prirode“ poziva pojedince i institucije da podrže njihov rad na zaštiti kolonije beloglavnih supova, ostalog živog sveta i staništa klisure Mileševke.

Milan Ružić

Još sigurnih gnezda za sive vetruške

Siva vetruška *Falco vespertinus* očigledno je postala simbol zaštite ptica u Vojvodini. Ova stepska vrsta snažno privlači pažnju ornitologa i zaštitara prirode kod nas već decenijama. Prvi koraci kako bi se osetljivim kolonijama u kojima se gnezdi osigurala sigurnija budućnost preduzeti su tek tokom poslednjih nekoliko godina, uz angažovanje ULJP „Riparia“. Snažniji korak u tom pravcu napravilo je naše Društvo, uz finansijsku pomoć britanske fondacije Rafford (Rufford). Tokom proleća 2010. volonteri DZPPV izradili su 76 kućica. Strategija projekta bila je: postaviti što više kućica u poznatim kolonijama koje su male (u nestajanju, sa lošim mogućnostima gnežđenja), a zatim i u velikim, ustaljenim kolonijama kako bi se broj parova u njima povećao i kako bi što je moguće više parova prešlo da se gnezdi na ovakva, sigurna mesta. Vremenske prilike nas, nažalost, uopšte

nisu služile. Izuzetno kišno i hladno proleće uticalo je na kasniji povratak i veoma kasni početak gnežđenje sivih vetruški.

Prve kućice postavljene su početkom maja, u koloniju na ulasku u Vrbicu. Tamo su zaista bile najpotrebnije: gnezda gačaca *Corvus frugilegus* u koloniji ostalo je samo desetak, a pristigli parovi sive vetruške grčevito su se otimali za ona najpogodnija u lokalnom sađenom šumaru topole. Postavili smo petnaest kućica, od svakog tipa po pet: sa samo jednim otvorom, sa dva i sa tri. I zaista, prve kućice zauzete su već nekoliko dana nakon postavljanja. Ostale su kačene u kolonije kod Jazova, Padeja, na Kapetanskom ritu i u parku pored Rusande. Usledilo je praćenje zauzimanja i gnežđenja: gotovo 30 veštačkih gnezda zauzele su sive vetruške i u njima se gnezdile, što smatramo velikim uspehom! Naravno, nekoliko su zauzele i obične vetruške *F. tinnunculus*.

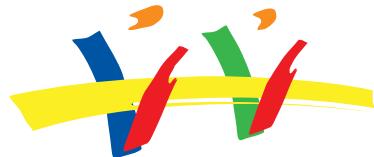
Ius. Pravljenjem različitih tipova kućica hteli smo da proverimo ima li preferencije prema zauzimanju pojedinih tipova od strane sivih vetruški, što nismo mogli da potvrdimo. Bitno je da smo u svaku kućicu postavili meku travnatu i zemljano prostirku. Nekoliko kućica je netragom nestalo, a polovinu predviđenih, zbog kratkog roka, nismo uspeli da postavimo. Ostaje nam da se o tome pobrinemo do početke sledeće sezone gnežđenja. Ostale informacije o projektu: http://www.ruffordsmallgrants.org/rsg/projects/marco_tucakov

Marko Tucakov

Foto: Juref (Grgić)

Zaštita modrovane i sive vetruske – zajednička briga Mađarske i Srbije

Mađarska-Srbija
IPA prekogranični program

Program sufinansira
Evropska unija

U okviru višegodišnje plodne saradnje Društva za zaštitu i proučavanje ptica Vojvodine i Mađarskog društva za zaštitu ptica i prirode (MME/BirdLife Hungary) 1. jula 2010. počelo je sprovođenje prekograničnog projekta „Upravljanje zaštitom i monitoring epidemiološke bezbednosti Natura 2000 vrsta ptica“. Iza ovako dugog službenog naziva projekta стоји определjenje да се начini још један стратешки корак ка активној заštiti две ретке и угрожене vrste ptica vojvođanske ravnice, sive vetruske *Falco vespertinus* i modrovane *Coracias garrulus*, да би се олакшало заустављање опадања njihove brojnosti. Крајни циљ је усталjivanje, а касније и повећање броја гнездећих популација обе vrste. Успећно постизање циљева овог пројекта једино је могуће и биће постигнуто уз активно учешће чланова бројних локалних zainteresovanih strana iz raznih sektora.

Jedan od циљева пројекта је и примена iskustava MME u заштити i praćenju sive vetruske i modrovane imajući u vidu velike

višegodišnje projekte posvećene обема vrstama које је MME netом завршило. Istraživanja i iskustvo projektnih partnera доказали су да је један од разлога опадања бројности ових vrsta pogoršање uslova i mogućnosti за гнезђење i ishranu. Istraživački rad i praćenje populacija sive vetruske i modrovane биće usmeren na rasvetljavanje, određivanje i otklanjanje svih negativnih uticaja u periodu гнезђења.

U neposredni terenski rad спадаје: postavljanje dupliji за гнездење, обељежавање i praćenje младих i одраслих ptica (praćenje migracije, pronalaženje predselidbenih noćilišta), procena величине гнездеће populacije i uslova ishrane, angažovanje farmera radi očuvanja традиционалног начина паšarenja, организовање radionica за локално становништво i njihovo neposredno uključивање u razne пројектне задатке. Sa друге стране, uključivanje većeg броја чланова DZPPV помаже стicanju iskustva, прикупљању i širenju информација о начину rada na zaštiti ugroženih vrsta ptica.

Katastrofalna godina

U koloniji kod Vrbice 2009. gnezdilo se 53 para гаčaca *Corvus frugilegus* i 25 парова сиве vetruske, dok је 2010. гнездење покушало свега десетак парова гаčaca. Da bi spasili koloniju, поставили smo 20 drvenih kućica. Осам је зазето i u njima је покушано гнездење. Zbog kišovitog vremena, женке су jaja snele тек почетком jula. Izlegalo se највише по два младунца (само u

jednom гнезду четири). Ovde су први put u Srbiji сиве vetruske прstenovane kolor прstenovima. Katastrofalна година огледала се i u броју ptica na predselidbenim noćilištima. Brojnost на noćilištu severno od Mokrina nije била ni približna броју doстинутом tokom прошле године: izbrojali smo највише 300 jedinki.

Novih 300 kućica

U nedostatku starih шупљих stabala broj забележених гнездећих парова u Vojvodini до почетка текуће decenije godina износio је само 30-40. Od 2002. до 2009. Удружење ljubitelja prirode „Riparia“ поставило је ukupno blizu 300 већаčkih dupliji, првенствено u severoj Bačkoj i Potisju. Tokom 2009. од 173 kućice повољне за гнездење, modrovane су зазеле 57. Jedan od циљева IPA пројекта је nastavak постављања i одржавања kućica за modrovane. Tokom proleća 2011. u planu је израда u постављање novih 300 већаčkih dupliji за uspešnije гнездење naših modrovana.

Jožef Gergelj

Ugrožena Stara planina, čuvarica neizmerne raznolikosti predela i živog sveta Gornji Visok: nepristupačan i bogat

Stara planina ili Balkan pripada sistemu balkanskih planina koje se pružaju od Crnog mora na istoku, pa sve do Vrške čuke na zapadu, a u Srbiji se nalazi samo njen manji zapadni deo. Kao morfološka celina omeđena je dolinama Belog i Trgoviškog Timoka i Visočice, a na istoku državnom granicom sa Bugarskom. Masiv Stare planine u Srbiji počinje od obronaka Vrške čuke u okolini Zaječara se postepeno povija na jugoistok gde venac postaje sve širi i viši. Najviša tačka Stare planine u Srbiji je vrh Midžor (2169 m n. v.), a najniža se nalazi na izlazu iz doline Prlitskog potoka (132 m). Zbog svoje veličine i velike razlike u nadmorskoj visini, ovu planinu odlikuje veliki diverzitet kako vrsta, tako i staništa, a pogranični položaj je do sada odigrao veliku ulogu u očuvanju tog diverziteta. Stara planina se deli na dve planinske oblasti: severnu koja se prostire do Temštiće i naziva Zaglavak, i južnu Visok. U lepoti Visoka se naročito ističu predeli severno od sela Dojkinci i Jelovica koji predstavljaju zapadni deo Gornjeg Visoka. Nigde na Staroj planini se ne može sagledati mozaičnost predela i sukcesiju vrsta i staništa kao na ovom delu planine. Moja očaranost Starom planinom upravo je posledica trogodišnjeg istraživanja tih predela.

Položaj i istorija

Predelom se proteže klisura Dojkinačke reke ograničena sa zapada Vrtibogom i Bratkovom stranom, a sa istoka Ponorom i Koprenom. Selo Dojkinci je poslednje selo na putu za Gornji Visok. Do sela se može doći iz pravca Pirotu ili Dimitrovgrada preko sela Visočka Ržana i Brlog asfaltnim putem, koji završava na izlazu iz sela kod nekadašnje karaule, sada planinarskog doma. Dalje se nastavlja loš makadamski put sve do ulaza

u Arbinje, odakle je naviše voda odnela sve mostove. Kroz selo protiče Dojkinačka reka koja nastaje od većeg broja potoka i „dolova“. U priličnoj meri selo je zadržalo izgled od pre 150 godina. Samo selo obeležavaju mnogobrojni starinski objekti u etno stilu koji su danas van funkcije: ambari, kuće, plevnje sa svojim posebnim arhitektonskim obeležjima. Na ulazu u selo postoji crkva Svetog Đorđa iz 15. veka. O istorijatu kraja se ne zna puno, a sećanja meštana dopiru do polovine XIX veka. Smatra se da je put kroz klisuru Dojkinačke reke izuzetno star i da je u rimsko doba preko Krvavih bara i Vražje glave bio veza ovog kraja sa Bugarskom. Među meštanima se i danas može čuti naziv „latinski put“. Pouzdano se zna da je ovaj put korišćen u vreme turske vladavine, a smatra se da su Krvave bare podno Bratkove strane dobile ime nakon okršaja hajduka i turškog karavana na tom mestu.

Selo

Već u samom selu Dojkinci može se sresti veliki broj vrsta ptica. Na reci se mogu posmatrati vodomar *Alcedo atthis*, vodenkos *Cinclus cinclus* i gorska pliska *Motacilla cinerea*, dok se po brojnim starim objektima i kućama uz reku gnezde seoske *Hirundo rustica*, gradske *Delichon urbica* i daurske laste *H. daurica*. Budući da Dojkinačka reka „cveta“ od aprila do kraja oktobra, obilje insekata privlači i brojne druge vrste, pa u selu srećemo i veliki broj belih pliski *M. alba*, sivih *Parus palustris* i velikih senica *P. major*, a ni leganj *Caprimulgus europaeus* u sumrak ni obična crvenorepka *Phoenicurus phoenicurus* nisu redak prizor. Posebno je zanimljivo prisustvo seoskog detlića *Dendrocopos syriacus* i utina *Asio otus*, budući da se selo nalazi na nadmorskoj visini od 850-900 m.

Ponor

Ako pođemo istočno od sela, nakon uspona od nekih 500 m n.v. dolazimo do prostrane kraške visoravni zvane Ponor. Po geološkoj građi mogu se izdvojiti dve celine – severni deo sastavljen je od liskunovitog peščara trijaske starosti, a južni deo od trijaskih laporovitih krečnjaka. Kako i samo ime kaže, na Ponoru se nalazi nekoliko jakih izvora koji se sastaju u malu rečicu i poniru u centralnoj kraškoj depresiji. Na mestu poniranja voda je oblikovala spiralnu pećinu u podnožju oko 20 m visoke litice. Na krečnjačkom delu dominira prostrana travna zajednica gde preovlađuju poljska ševa *Alauda arvensis* i prepelica *Coturnix coturnix*. Ovde se mogu sresti i obična travarka *Saxicola rubetra*, uz vodotoke gorska pliska, a za crnu crvenorepku *Ph. ochreros*, vetrušku *Falco tinnunculus* i planinsku trepteljku *Anthus spinolella* možemo reći da su na lokalitetu isključivo vezane za liticu. Zanimljiva vrsta je i pradavac *Crex crex*, koji je ovde vezan za vegetaciju visokih zeleni uz vodotoke. Zbog otvorenog i preglednog terena, prisutne su i brojne grabljivice, koje se gnezde u šumama i liticama okruženja, među kojima su redovni zmijar *Circaetus gallicus* i riđi mišar *Buteo rufinus*. Na višim delovima Ponora, na peščarskoj podlozi, razvijena je prostrana subalpijska bukova šuma. Na obodu šume ovde srećemo šumske ševe *Lululla arborea* i šumske trepteljke *A. trivialis*, dok u šumi možemo sresti čitav niz retkih i zanimljivih vrsta. Česte vrste ovde su planinski detlić *D. leucotos*, planinska siva senica *P. montanus* i drozd imelaš *Turdus viscivorus*, a na mestima progala i obični popić *Prunella modularis* i carić *Troglodytes troglodytes*. Po-

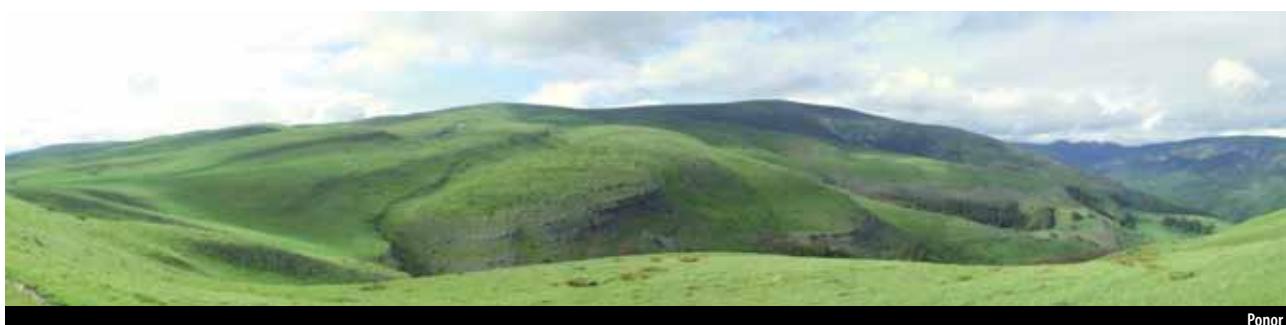

Foto: Matko Jančić
Ponor

Foto: Marko Janković

red ovih vrsta, u manjem broju mogu se naći i leštarka *Bonasa bonasia*, belovrata šarena muharica *Ficedula albicollis*, šumska sova *Strix aluco*, vrtna crvenorepka, dugokljuni puzić *Certhia brachycactyla* i mala muharica *F. parva*. Takođe, ovde se gnezdi po jedan par crne žune *Dryocopus martius* i sokola lastavičara *Falco subbuteo*.

Kopren

Pošavši od Ponora uzbrdo, polako se penjemo na Kopren. Pri samom početku uspona od Klisure primećuje se prelazak travne vegetacije u vrištine i klekovine sa zakržljitim stablima smrče. Poljska ševa postaje sve ređa, a po ostrvcima klekovine se sreće sve više običan popić i već poneki kos ogrličar *T. torquatus*. Na Stražnoj Čuki Koprena, odakle puca pogled ka klisure Jelovičke reke i Širokim lukama, mogu se videti crne crvenorepke, planinske trepteljke, a ako se malo duže zadržimo, sasvim izvesno čuti i tiho štektanje jarebice kamenjarke *Alectoris graeca*. Na visoravni, gotovo u potpunosti preovlađuje vegetacija klekovine, pa ovde srećemo u nešto većem broju običnog popića i kosa ogrličara. Na mestu na kome smrčeva šuma prelazi izohipsu 1900 m, na lokalitetu Zl. go-

vedarnik u dva navrata je u poslednje dve godine posmatran veliki tetreb *Tetrao urogallus*, a na istom lokalitetu se u večernjim časovima mogu slušati i posmatrati šumske šljuke *Scolopax rusticola* i legnjevi. Podno vrha Koprena, na velikom alpijskom pašnjaku, gde se kleka javlja u vidu ostrvaca, često srećemo poljske ševe, konopljarke *Carduelis cannabina* i planinske trepteljke, a ako pogledamo gore, možemo da vidimo brojne vetruske, zmijara, osičara *Pernis apivorus*, surog orla *Aquila chrysaetos*, pa i retkog stepskog sokola *F. cherrug*. Na brojnim stenama koje izviruju iz vegetacije možemo zapaziti i poneku balkansku ušatu ševu *Eremophila alpestris balcanica*.

Grebén

Sa visoravni Kopren izuzetno blagim usponom prelazimo na greben planine i vrh Kopren. Grebenom se proteže državna granica sa Bugarskom i odmah se može zapaziti velika razlika između dve strane grebena. Od granice ka Srbiji polaze blage padine, dok sa Bugarske strane je greben izuzetno strm sa manjim liticama. Staništa grebena variraju, ali najviši delovi u okolini Koprena, Tri Čuke i Vražje glave imaju odlike alpijske tundre sa dosta kamenih blokova. Upr-

vo na ovakvim staništima srećemo crne crvenorepke kao najbrojniju vrstu, mada se ovde još javljaju i planinska trepteljka, planinski popić *Prunella collaris*, drozd kamenjar i retko ušata ševa. Na nešto nižim delovima tundru smenjuju vrištine borovnice sa travnom vegetacijom isprekidene kamenjarima, gde je planinska trepteljka preovlađujuća vrsta. Na liticama podno Koprena sa bugarske strane gnezdi se suri orao, kao i nekoliko parova vetruski i gavranova *Corvus corax*.

Arbinje

Do pre desetak godina veliki deo Arbinja bio je pod očuvanim bukovim i smrčevim šumama. Međutim, nakon masovne proredne i čiste seče u višim delovima Arbinja došlo je do smanjenja površine pod dobrim, starim šumama na jedan mali deo, mahom vezan za najviše delove šume i delove nekadašnjih rezervata. Na padinama sa severnom ekspozicijom, smrče i jele silaze do dna klisure kao činioci mešovitih šuma sa bukvom, dok nasuprot ovome, na jugoistočnim padinama subalpijska bukva gradi gornju granicu šume. Gornju granicu šume ovde odlikuje posebna ornitofauna. U zoni proređene smrče sa klekom veoma je čest kos ogrličar. U višim delovima smrčeve šume preovlađujući kompleks vrsta čine jelova senica *P. ater*, krstokljun *Loxia curvirostra*, zeba *Fringilla coelebs*, vatroglav kraljić *Regulus ignicapillus* i lešnjikara *Nucifraga caryocatactes*. U nižim delovima četinarske šume ovaj se sastav menja, pa sve češći postaju crvendač, kratkokljuni puzić *Certhia familiaris*, zeba i obični kraljić *R. regulus*. U nižim delovima, gde šuma počinje dobijati mešoviti karakter, srećemo i neke prave vrste liščarskih šuma pa se ovde

Foto: Nikiš Popović

Suri orao *Aquila chrysaetos*

Foto: Katarina Paunović

javljaju i planinska siva senica i siva senica, retke teritorije belovrate šarene muharice, veliki detlić *D. major*, drozd pevač *T. philomelos* i dr. Na mestima očuvanih bukovih šuma srećemo planinskog detlića, vrtnе crvenorepke, drozda imelaša, planinske sive senice i malog detlića *D. minor*. Na mestima gde gornju granicu šume čini bukva retko možemo sresti šumsku ševu, dok u većem broju, na takvim staništima nalazimo zimovku *Pyrrhula pyrrhula* i šumsku trepteljku.

Vrtibog

Vrtibog je prostrana travna visoravan ispod Bratkove strane. Glavna odlika terena su nizovi posebnih geoloških formacija (glama i kukli) na kojim je nastala skromna, negde i poluotvorena, travna zajednica. Zbog jakog krečnjačkog elementa u staništu ovde srećemo niz petrofilnih vrsta, kakve su balkanska ušata ševa, beloguza *Oenanthe oenanthe*, planinska trepteljka, a prošle godine zabeležena je i mediteranska beloguza *Oe. hispanica*. Zbog otvorene prirode terena, ovde srećemo veliki broj grabljivica, pa se tako za krako vreme mogu posmatrati suri orao, zmijar, riđi i obični mišar *B. buteo*, veliki broj vetruski, osičar, sivi i soko lastavičar i retko jastreb *Accipiter gentilis*. Na mestima gde ima žbunova, srećemo konopljarke, obične travarke *Saxicola rubetra* i obične popiće, a u dva navrata su ovde u julu posmatrane žutokljune galice *Pyrrhocorax graculus*. Od

mestana se može čuti priča da su se „čavke“ gnezdile u jednoj od obližnjih jama do pre samo sedam godina. Na Vrtibogu postoji još nekoliko manjih i većih jama, pa je pretpostavka da bi se galice mogle u nekoj od njih i gnezditи.

Ugroženost

Trenutna opasnost po ptice i staništa ovog dela Stare planine dolazi iz tri pravca. Pokazalo se da je šumarska aktivnost uticala na distribuciju vrsta, pa sada neke vrste možemo naći samo u fragmentima očuvane šume. Sa druge strane, smanjenje obima ekstenzivnog stočarstva utiče na zarastanje predela u kleku i smanjenje površina pod

travnim zajednicama. Srećna okolnost jeste da je novom Uredbom o zaštiti Parka prirode Stara planina, veći deo Koprena i Arbinja ušao u prvu zonu zaštite, no ista uredba legalizovala je izgradnju objekata ski turizma u drugoj zoni zaštite. Možda najveća opasnost preti predelima Ponora i Vrtiboga, na kojima je planirana izgradnja hotela i staza za motorne skije i cross country skijanje.

Stara planina još uvek održava veliki broj za ornitologe interesantnih vrsta, i svaka poseta ovom masivu umnogome nadoknađuje uložene napore da se do njegovih zabačenih delova dođe.

Marko Janković

Jelova senica *Parus ater*

Foto: Katarina Paunović

Kovačica

Šećeranske bare – slatke za ptice i ptičare

U jugozapadnom delu Banata, u moru oranica i jednoličnih, pejzaža, u ne-posrednoj blizini centra naivnog slikarstva, smestio se kutak bogate prirode, poznat samo malom broju ljubitelja ptica. Radi se o kolektorima otpadnih voda šećerane „Jedinstvo“ kod Kovačice.

Krećemo iz Pančeva put Kovačice. Toplo avgustovsko popodne. Do Kovačice ništa interesantno, samo nepregledna polja pod poljoprivrednim kulturama. Poprilično deprimirajuća slika. Međutim, na nekih 25 km od pomenutog mesta slika se iz korena menja. Stižemo do raskrsnice puta za Debeljaču. Skrećemo levo ka istoimenom mestu i 500 m od raskrsnice sa desne strane pojavljuje se uzan zemljani put koji vodi do kolektora. Sa puta nevidljivi, sakriveni, ogradieni nasipima visine 2-3 m i okruženi rubnim kanalom širine nekoliko metara, oni pružaju gotovo idealne uslove za boravak i odmor ptica. Na ovom mestu postoji ukupno sedam manjih ili većih bazena. Tokom kampanje prerade šećerne repe (jesen, zima i deli-

mično proleće) bazeni se pune da bi po prestanku prerade nivo opadao i u većini kolektora povlačenjem vode nastali suvi, poluvlažni i močvarni tereni. Tri bazena služe u poljoprivredne svrhe.

Gnezdarice i prolaznice

Proveravamo ornitološku opremu i polako krećemo u avanturu. Na prvom kolektoru desno od puta nailazimo na mnoštvo različitih vrsta šljukarica. Pojedine vrste se ovde i na susednim kolektorima gnezde, a druge koriste ove terene za odmor i ishranu. Tokom prethodnih nekoliko godina na ovom kolektoru gnezdile su se vlastelica *Himantopus himantopus* i sabljarka *Recurvirostra avosetta*, na malim ostrvcima usred vode, a na vlažnim terenima nekoliko parova vivaka *Vanellus vanellus* i, verovatno, crvenonogi sprudnik *Tringa totanus*. Ni danas nas ptice nisu izneverile. Sa nasipa uočavamo u daljini veliko mešovito jato u plitkoj vodi. Polako silazimo i krećemo ka njemu. Povremeno zastajku-

jemo i osmatramo. U jatu preovlađuju crni sprudnici *Tringa erythropus*. Imali smo priliku da tokom leta izbrojimo i nekoliko stotina jedinki ove vrste. To je svakako najčešća vrsta i na neki način zaštitni znak ovog lokaliteta. Jato je prošarano krupnim siluetama gluvara *Anas platyrhynchos*, sitnjijim krdžama *A. crecca* i grogotovcima *A. querquedula*. Gluvara je redovna gnezdarica. Brojne bele tufne u jatu nam ukazuju na prisustvo još jedne gnezdarice, običnog galeba *Larus ridibundus*. Levo i desno od jata duž muljevite obale uočavaju se grupice različitih sprutki: crnotrba *Calidris alpina*, mala *Calidris minuta* i seda *Calidris temminckii* kako se užurbano hrane. Društvo im prave trčkarajući po mulju žalari slepići *Charadrius dubius*. U tom trenutku nas uočavaju vivci, „stražar ptice“. Jato poleće i stotine ptica uz nesnosnu halabuku stvara očaravajući pogled iznad nas. Krajicom oka uočavam u letu ženku šarene utve *Tadorna tadorna* i par pataka njorki *Aythya nyroca*.

Foto: Attila Otri

Crnotrba sprutka *Calidris alpina*

Za divno čudo, nisu sve ptice poletele, te polako nastavljamo kretanje. Na desetak metara od nas duž muljevite obale uočavamo nekoliko ptičijih silueta. *Bingo!* Pet pljosnokljunih sprutki *Limicola falcinellus*! Ptice nas puštaju da priđemo nastavljući mirno da se hrane svojim dugim, pri vrhu malo povijenim kljunovima. Jasno se uočavaju dve bele pruge sa svake strane glave. Redak prizor na našim terenima. Na istom mestu smo par dana kasnije posmatrali crvenovratu liskonogu *Phalaropus lobatus* i pojedinač-

migavaca *T. glareola*, pojedinačne sprudnike pijukavce *T. ochropus* i polojke *Actitis hypoleucos* u njihovom svojstvenom letu tik iznad vode. Koristeći se nasipom kao zaklonom, dospevamo do središnjeg dela kolektora. Naspram nas na vodi velika koncentracija ptica. Pored pomenućih šljukarica i pataka, uočavamo plovke kašikare *A. clypeata* i čegrtuše *A. strepera*. Tokom prolećne i jesenje seobe ovde je moguće posmatrati i više parova šiljkana *A. acuta*, riđoglavih pataka *Aythya ferina*, pojedinačne parove zviždara *A. penelope* i čubaste patke *Ay. fuligula*. Retka prolaznica je i divlja guska *Anser anser*. U društvu pataka uočavamo krupnije crnovrate gnjurce *Podiceps nigricollis*, sada već u zimskom rahu, i sitnije ali brojnije male gnjurce *Tachybaptus ruficollis*. Tokom jesenje seobe posmatrana su manja jata labuda grcpa *Cygnus olor*, jato crnih roda *Ciconia nigra*, retka velika sprutka *Calidris canutus*, bela sprutka *C. alba*, srebrni *Pluvialis squatarila* i zlatni vivci *P. apricaria*. Nisu retka ni manja jata malih *L. minutus* i sinjih galebova *L. cachinnans*. Nekada su se tu gnezdzili i otmeni crnoglavi galebovi *L. melanocephalus*. Danas ih na žalost nema. Držeći se po strani, uočavamo veće jato crnih liski *Fulica atra* sa mladima, a duž obale i brojne barske kokice *Gallinula chloropus*. Penjemo se na nasip i, kao po komandi, ptice poleću. To je svakako uslovna radnja vezana za prisustvo lovacca, „velikih ljubitelja prirode“. Ostajemo sami. Mi i patronе pobacane pored nasipa, na sreću ne toliko brojne kao na nekim drugim mestima.

ne tankokljune sprudnike *Tringa stagnatilis*, takođe retke prolaznice. Oduševljeni nastavljamo dalje. Prelazimo na susedne kolektore. Desni je isušen i iskorišćen u poljoprivredne svrhe, te osim brojnih poljskih vrabaca *Passer montanus*, čvoraka *Sturnus vulgaris* i gugutki *Streptopelia decaocto* te povremeno grlica *S. turcic* malo šta pruža. Tu smo tokom proleća i leta posmatrali ženku fazana *Phasianus colchicus* sa mladima i parove jarebica *Perdix perdix*.

Šljukarice, patke, čigre i galebovi

Levi kolektor je druga priča. Odmah uočavamo duž obale nekoliko sprudnika

tražeći obrok od svojih roditelja. Tokom prolećne seobe prisutne su crna *Ch. niger*, belokrila *Ch. leucopterus*, a izuzetno i retka deblokljuna čigra *Sterna nilotica*. Na obali se hrani veće jato sitnih šljukarica i među njima još jedna retkost: šljuka kamenjarka *Arenaria interpres* i jedan kri-vokljuni sprudnik *T. nebularia*. Malo po strani nekoliko muljača *Limosa limosa* doteruje perje. Pojedinačne barske šljuke *Gallinago gallinago* energično poleću. Tokom prolećne i jesenje seobe tu se mogu videti i veća jata sprudnika ubojica *Philomachus pugnax*, te manji broj žalara blatarica *Charadrius hiaticula* i riđih sprutki *C. ferruginea*. Na par belih vrba povremeno

Foto: Zoran Manasić

se viđaju veliki *Dendrocopos major* i seoski detlić *D. syriacus*, a tokom jesenje seobe i vijoglava *Jynx torquilla*. Duž nasipa među džanarikama uočavamo u letu nekoliko pupavaca *Upupa epops* i mlađih vuga *Oriolus oriolus*. Povremeno tu se sreće i utina *Asio otus*. Čaplji nema ili su prisutne u manjem broju, verovatno zbog nedostatka ili nedovoljne količine hrane. Uglavnom se uočavaju siva *Ardea cinerea* i velika bela *Egretta alba*. One su prisutne tokom cele godine. Mala bela *E. garzetta*, žuta čaplja *Ardeola ralloides* i gak *Nycticorax nycticorax* se sreću tokom seobe ili kasnog leta i to u manjem broju. Duž kanala je prisutna crvena čaplja *Ardea purpurea*. Jedina gnezdarica je čapljica *Ixobrychus minutus*. Gnezdi se u tršćacima kanala. Kormorani samo nadleću ove bazene. Na nasipima i duž kolektora redovno se viđa i bela roda *Ciconia ciconia*, gnezdarica okolnih nasejla – Kovačice, Debeljače i Crepaje.

Sledeći kolektor delom ce koristi za ispašu ovaca, a delom je ispunjen vodom poreklom iz atmosfere. Na sprudovima se uočavaju brojne belobrke čigre *Chlidonias hybridus*. Mlade stvaraju nesnosnu graju

Foto: Zoran Manasić

Crnoglava žuta pliska *Motacilla flava feldg.*

Foto: Katarina Paunović

aquaticus kako svojim dugačkim crvenim kljunom traži nešto u vodi, te mladog si-vog barskog petlića *Porzana parva*.

Grabljivice, pevačice i trščarice

Ni ljubitelji grabljivica neće zažaliti ako se odluče da posete kovačičke slatke bare. Stalni stanari su mišari *Bu-*

*zena nadleću sivi soko *Falco peregrinus* i njegov bliski i ugroženi rođak stepski soko *F. cherrug* - gnezdarica susednih dalekovoda.*

Kolektori nisu samo svet barskih ptica. Oni pružaju dom brojnim pevačicama. U retkim trščacima duž kolektora i kanala odzvanja promukla pesma velikog trstenjaka *Acrocephalus arundinaceus*. Tu i tamo iz trske proviruje prugasta glava trstenjaka rogožara *A. schoenobaenus*, a među kopri-vama se kriju brojni trstenjaci mlakari *A. palustris*. Ni barske strnadice *Emberiza schoeniclus* nisu redak prizor. Na usamljenoj žalosnoj vrbi mužjak senice vuge *Remiz pendulinus* gradi svoje veličanstveno gnezdo koje me neodoljivo podseće na gajde. Na belim dudovima duž nasipa i puta jednog majskog dana imali smo prilike da prvi put u životu posmatramo jato ružičastih čvoraka *Sturnus roseus* kako se hrani sočnim plodovima. Na travnatim i agrikulturnim površinama gnezde se velika strnadica *Miliaria calandra*, čubasta ševa *Galerida cristata*, crnogлавa travarka *Saxicola torquata*, verovatno i zelantarka *Carduelis chloris*, a posećuju ih tokom seobe poljska ševa *Alauda arvensis*, obična travarka *S. rubetra*, šumska *Anthus trivialis*, livadska *A. pratensis* i tokom proleća retka riđogrla trepteljka *A. cervinus*. Modrovoltka *Luscinia svecica* i obična beloguba *Oenanthe oenanthe* retko se viđaju tokom seobe. Duž nasipa u kasno proleće odzvanja pesma malog slavuha *Luscinia megarhynchos*, obične grmuše *Sylvia communis* dok sa vrhova divlje ruže i šipka okolinu posmatraju brojni rusi svračci *Lanius collurio*, te pojedinačni sivi *L. minori* zimi veliki svračak *L. excubitor*. Tokom jeseni, posetioci su i grmuše čavrlijanke *Sylvia curruca*, siva *S. borin* i crnogлавa grmuša *S. atricapilla*, drozdovi pevači *Turdus philomelos* i brojni obični *Phylloscopus*

Foto: Bogdan Peršić

teo *buteo* i vetruske *Falco tinnunculus*. Iznad malobrojnih tršćaka i vode ni-skim, lelujavim letom preleću eje močvarice *Circus aeruginosus* u potrazi za nekom neopreznom pticom, a tokom zimskih meseci i retke poljske eje *C. cyaneus*. Nebo nekada zapara masivna silieta belorepana *Haliaeetus albicilla*. Tokom jeseni, redovno se duž nasipa viđaju pojedinačni primerci ili parovi kobaca *Accipiter nisus* u potrazi za vrapcima i drugim sitnim pevačicama kao i pojedinačni jastrebovi *A. gentilis* okruženi parovima nervoznih i za kavgu raspoloženih sivih vrana *Corvus cornix*. Povremeno, tokom jeseni, ba-

collybita i brezovi zviždaci *P. trochilus*. Žuti voljić *Hippolais icterina*, siva muharica *Muscicapa striata* i belovrata muharica *Ficedula albicollis* su retki posetioci. Površinu vode paraju brojne seoske laste *Hirundo rustica*, gnezdarice okolinih naselja, a među njima i bregunice *Riparia riparia*. Manja kolonija ovih lasta postojala je na peščanom odseku kolektora uz samu šećeranu, ali je sada napuštena i zarasla u korov. Tokom zimskih meseci duž nasipa možemo posmatrati carica *Troglodytes troglodytes*, crvendača *Erithacus rubecula*, crnu crvenrerekpu *Phoenicurus ochruros*, kraljića *Regulus regulus* i manja mešovita jata velike *Parus major*, plave senice *P. caeruleus*, zebe *Fringilla coelebs*, severne zebe *F. montifringilla* i češljugaru *Carduelis carduelis*. Žutarica *Serinus serinus* retka je prolaznica.

Napuštamo polako ovu oazu praćeni jatom gačaca *Corvus frugilegus* koje traži svoj kutak za spavanje i param gavrana *Corvus corax* na susednom dalekovodu. Njihovo prodorno oglašavanje u smiraj dana kao da nam kaže: „Hvala što ste bili i dođite nam opet“. To i mi poručujemo svim ptičarima. Ljudi su zarad sebe i svojih potreba nesvesno stvorili ovaj raj, u kome je do sada zabeleženo veličanstvenih 130 ptičijih vrsta. Nesvesno ili svesno oni će ga i uništiti ako o tome ne po-vedemo računa. Za sada, na sreću, šećerana još uvek radi, a kolektori su još uvek dom, prolazna stanica, odmarašte i hranilište brojnih ptičijih vrsta. Nadamo se da će tako i ostati.

Zoran Manasijević i
Slobodan Jovanović

Foto: Zoran Manasijević

Velika i Pečena: baranđanske slatine Rezervat ili neizvesna budućnost?

Foto: Marije Symanski

Baranda je bila, a verovatno će i ubuduće biti moja najveća „hamletovska“ nedoumica. Međutim, za razliku od danskog kraljevića i njegovog filozofsko-egzistencijalnog problema, kod mene je u pitanju, ipak, samo mala slatka muka. Biću određeniji.

Ribnjak „Ribarstvo AD Baranda“ konstruisan je 1984. godine i sa svojih 1050 ha drugi je po veličini u Srbiji. Nalazi se u Potamišju, u jugozapadnom Banatu, u arima Sakula, Barande i Opova. Tek trećina kompleksa koristi se za proizvodnju konzumne ribe, dok je veći deo prepun kreativnim moćima prirode, pa je tako tokom poslednje decenije postao fantastična oaza ptica, a po mnogim stručnjacima i jedno od najznačajnijih vlažnih staništa u Srbiji.

Slatine, a ustvari ribnjačka jezera

Ogroman prostor i raštrkani lokaliteti ne dozvoljavaju ozbiljan obilazak za jedan dan, i to je upravo ono što sam napomenuo na početku teksta. Na izlazu iz Barande, u pravcu Sakula, smeštena je uprava ribnjaka i ugostiteljsko-rekreativni centar „Belorepan“, a to je mesto gde

se morate odlučiti za destinaciju obilaska. Sa leve strane je barandski deo ribnjaka sa matičnjacima i repro-centrom, tri jezera od kojih je severni deo zabaren i centralnim prostorom koji je pod livalama i nasipima gde pretež obale sa blatnjavim i muljevitim sprudovima. Ako se ipak odlučite da nastavite pravo, ubrzano nailazite na mrtvaju Jer koja se duž 7 kilometara prostire sve do Sakula gde se razvija u predivno istoimeni ribnjačko jezero veličine od 300 ha. Treća opcija nas ponovo vraća na početak puta i skretanje u desno, u smeru istoka na pomalo neugledan poljski put koji vodi u njive seoskog atara. To je predeo koji lokalno stanovništvo naziva Baranđanske slatine (i geomorfološki predstavlja celinu sa slatinama u susednom opovačkom ataru), u čijem se centru na 318 ha nalazi kompleks fluvijalnih jezera i, moram priznati, moja najčešća destinacija kada su u pitanju obilasci ovog prostora.

Mesto gde treba skrenuti da biste se uputili u pravcu slatina prepoznaćete po kompleksu oronulih i polurazrušenih štalskih zgrada. Već na ovoj poziciji dočekaće vas jata čvoraka *Sturnus vulgaris*,

po koja kukumavka *Athene noctua*, obični kos *Turdus merula* i plave senice *Parus caeruleus* u obližnjem voćnjaku. Nakon stotinak metara sa desne strane puta pojavljuje se jezero. Ako ste slučajno ovaj predeo proveravali na topografskim mapama, ne dajte se zavarati jer jedini verodostojan prikaz trenutno možete videti samo na Google Earth-u. Morfologija ovih jezera se od nastajanja ribnjaka neprestano menjala, tako da danas razlikujemo dve celine (zapadnu i istočnu) kiflastih oblika koje su kod lokaliteta Siget prokopavanjem veštački povezane.

Naredni kilometar poljski put ide neposredno uz obalu, tako da se istovremeno s jedne strane prostire jezero sa bogatom barskom vegetacijom dok s druge strane vidik u nedogled „puca“ na nepregledne oranice i kultivisana polja prošarana humkama, vrzinama i usamljenim retkim šumarcima. Ovo preplitanje dva različita staništa uslovio je i mešanje vrsta različitih ekosistema. Ponekad je jednostavno nemoguće usredsrediti pažnju i primetiti sve vrste koje se pojavljuju i oglašavaju. Uz obalsku trsku preovlađujući je veliki tr-

Foto: Katarina Paunović

stenjak *A. arundinaceus*, kao i trstenjak rogožar *A. schoenobaenus*, trstenjak cvrkutić *A. scirpaceus* i trstenjak mlakar *A. palustris*. Redovna i brojna je barska strnadica *Emberiza schoeniclus*, a može se videti carić *Troglodytes troglodytes* i senica vuga *Remiz pendulinus*, kao i brkata senica *Panurus biarmicus* čija gnezdišta populacija spada u značajnije u zemljji. U mešovitom pojasu preovlađuje žuta pliska *Motacilla flava*, koja je prisutna u nekoliko varijeteta, kao i bela pliska *M. alba*, zatim crnoglav travarka *Saxicola torquata* i češljugar *Carduelis carduelis*. Nešto ređe susreće se pupavac *Upupa epops*, obična beloguza *Oenanthe oenanthe*, sivi svračak *Lanius minor* i modrovoltka *Luscinia svecica*, a ceo prostor povremeno nadleću velika jata pčelarica *Merops apiaster*, seoskih lasti *Hirundo rustica* i bregunica *Riparia riparia*. S druge strane, može se posmatrati poljska ševa *Alauda arvensis*, čubasta ševa *Galerida cristata*, obična travarka *Saxicola rubetra*, rusi svračak *Lanius collurio*, šumska treptaljka *Anthus trivialis*, velika strnadica *Millaria calandra*, prepelica *Coturnix coturnix* i fazan *Phasianus colchicus*.

Foto: Čedomir Vučović

Foto: Čedomir Vučović

rena i vodoleža a što zbog podzemnih voda, nastaje puno sezonskih bara i blatišta koje u velikom broju privlače ptice iz reda šljukarica. Kao jednu od retkosti, treba napomenuti da su na ovom terenu zabeleženi za ovo podneblje netipični zjavci *Glareola pratincola*, a Barandanske slatine su i redovna usputna stanica velikih jata ždralova *Grus grus* na njihovim seobama dolinom Tamiša.

A tamo gde vrvi od života uvek su prisutne i grabljivice. Iznad trščaka i rogoza patroliraju neumorne eje močvarice *Circus aeruginosus*, dok su na poljima oko jezera za to zaduženi mišari *Buteo buteo*, jastrebovi *Accipiter gentilis*, lастavičari *Falco subbuteo* i vetruske *Falco tinunculus*. Belorepani *Haliaeetus albicilla* koji se gnezde u šumama oko Tamiša, privučeni dobrim plenom, takođe su stalni gosti, a tokom zime redovne su poljske eje *C. cyaneus* i povremeno step-ske eje *C. macrourus*.

Zadivljujuća jata plovuša

Ipak, sve ovo do sada navedeno i nabrojano ne može se meriti sa onim što se nalazi na severozapadnom delu istočne „kifle“. Sem brojnosti vrsta koje se na ovom potezu mogu videti, zadivljujuće i brojnost njihovih populacija. Na ovom kraku mogu se uočiti tri celine koje se razlikuju pre svega po prisutnoj biljnoj vegetaciji a samim tim i ornito-fauni koja na tim mestima postoji. Prvi deo na koji nailazite prostire se dužinom oko 1,5 km i predstavlja otvoren voden prostor, dok je središnji deo u narednih 800 metara prekriven gustom trskom, da bi krajnji deo, gde se razdvajaju dva kraha, bio spoj prva dva opisana mesta. Zbog lakšeg određenja prostora, ove tri pozicije internu nazivam prema toponi-

Foto: Čedomir Vučković

mima njima najблиžih lokaliteta ili značajnim ornitokarakteristikama: Siget, Kolonija i Pečena slatina.

Deo jezera uz Siget je stanište pre svega ptica iz reda plovuša i gnjuraca. Već iz daleka na hiljade tačkica po površini pokazuju veliku aktivnost na vodi. Dominiraju gnezdarice, riđoglav patka *Aythya ferina*, patka njorka *A. nyroca*, gluvara *Anas platyrhynchos*, zatim krdža *A. crecca* i grogotovac *A. querquedula*, a nešto ređe su plovka kašikara *A. clypeata* i čegrtuša *A. strepera*. U zimskom i migratornom periodu, takođe u znatnom broju, prisutne su zviždara *Anas penelope*, šiljkana *A. acuta*, cibasta patka *Ay. fuligula*, patka dupljašica *Bucephala clangula* i mali ronac *Mergus albellus*. U periodu seoba posebno je zanimljivo prisustvo šarenih utvi *Tadorna tadorna* koje tokom svojih migracija redovno padaju na ove vode. Osim pataka, redovne gnezdarice su labud grbac *Cygnus olor* i divlja guska *Anser anser*, dok je preko zime česta i brojna lisasta guska *Anser albifrons*. Iz reda gnjuraca izdvajaju se crnovrati gnjurac *Podiceps nigricollis* i mali gnjurac *Tachybaptus ruficollis* čije su gnezdilišne populacije verovatno među najznačajnijim u Srbiji.

Ćubasti gnjurac *P. cristatus* i veliki vranac *Phalacrocorax carbo* u nešto većem broju mogu se videti na delu jezera između Pečene slatine i Dobre humke, ali njihovo primarno stanište su ipak lokaliteti na ribnjacima u Barandi i Sakulama. Slično je i sa belobrkim čigrama *Chlidonias hybridus*, čija je kolonija na susednom ribnjačkom jezeru Jer u Sakulama najveća u Srbiji. Pored belobrke, krajem maja na kratko se pojavljuje belokrila čigra *Ch. leucopterus* i crna čigra *Ch. niger*. Što se tiče galebo-

va, u znatnijem broju je prisutan obični galeb *Larus ridibundus*, a njihova velika kolonija se ove godine preselila sa istočne na zapadnu „kiflu“.

Najveća kolonija čaplji u Srbiji!

Deo koji se nalazi pod gustom trskom (tzv. Kolonija) predstavlja, bez svake sumnje, jedan od najvređnijih bisera srpske ornitofaune. Kakofonija glasova koja odzvanja unutar trske i vazdušni prostor koji zbog neprestalog poletanja i sletanja ptica podseća na futuristički aerodrom u nekom SF filmu, nepogrešivo nam lociraju položaj najveće mešovite kolonije čaplji u Srbiji. Ovde se gnezde velika bela čaplja *Casmerodius albus*, mala bela čaplja *Egretta garzetta*, crvena čaplja *Ardea purpurea*, žuta čaplja *Ardeola ralloides* i gak *Nycticorax nycticorax*, dok se na periferiji kolonije gnezde vodenici *Botaurus stellaris* i čapljica *Ixobrychus minutus*. Istovremeno, kolonija je i jedno od

tri najznačajnija nacionalna gnezdilišta kašićara *Platalea leucorodia*, ražnjeva *Plegadis falcinellus* i malih vranaca *Phalacrocorax pygmeus*. Nakon što je 2008. na ovom mestu determinisana čaplja govedarka *Bubulcus ibis*, sve češće se pominje i njeno gnežđenje. Uzimajući u obzir podatak da se u bližoj okolini gnezdi i siva čaplja *Ardea cinerea*, za ovaj deo Potamišja možemo utvrditi da je jedinstven prostor gde se gnezdi svih devet vrsta evropskih čaplji.

Datovanje nastanka kolonije možemo izvesti samo na osnovu posrednih podataka. Sa sigurnošću znamo da je nije bilo dok je ovo jezero bilo u funkciji privrednog uzgoja ribe. Kako se sa ribarstvom prekinulo krajem osamdesetih, hipotetički nastanak kolonije možemo odrediti na početak devedesetih godina prošlog veka. Prvo i poslednje organizованo prebrojavanje kolonije izvršeno je u sklopu projekta „Pregled kolonija čaplji i kormorana u Srbiji“ tokom 1998. i 1999. Godine, kada je procenjeno da kolonija broji između 532 i 843 gnezdećih parova. Danas, nakon 11 godina, već na prvi pogled jasno je da se ta brojka znatno uvećala i sigurno postala četvorocifrena, a o tome nam pre svega svedoči brojnost ptica na preletu i ishrani. Glavne destinacije njihovih dnevnih migracija jesu okolna ribnjačka jezera u Barandi i Sakulama, kao i brojne mrvlje, rukavci i obale Tamiša između Opova, Barande i Sakula. Stanarice kao što su velika bela čaplja i siva čaplja tokom jeseni okupljaju se na poluispraznjjenim bazenima ribnjaka i okolnim vlažnim livadama u velika jata koja broje do 350 jedinki. U istom periodu posmatrao sam i jata malih vranaca čiji se broj kretao do 150 jedinki.

Foto: Čedomir Vučković

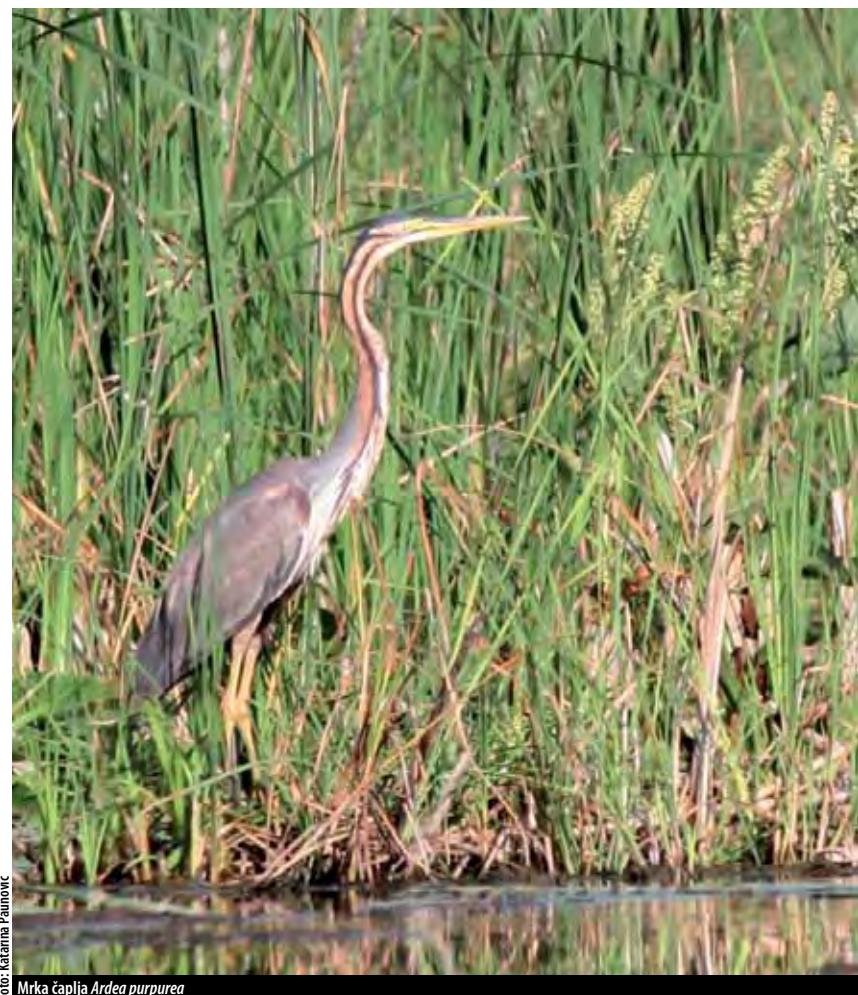

Foto: Katarina Pauović

U IBA tek od nedavno

Ovaj deo Potamišja je tek 2009. proglašen za IBA područje („Srednje Potamišje“), ali činjenica da još nije zaštićeno predstavlja veliki neuspeh (možda i nemar) srpskih ornitologa i ustanova koje se bave zaštitom prirode. O Barandi se u stručnim krugovima sa ushićenjem već desetak godina piše, ali po pravilu sve ostaje samo mrtvo slovo na papiru. Bez preterivanja se može reći da na ovom mestu i o njegovom očuvanju visi budućnost populacija barem nekoliko vrsta ptica kod nas, pa čak i regionalno. Svedoci smo da su bez očekivanih rezultata u neka područja uložena ogromna finansijska sredstva kako bi se obnovile davno nestale kolonije ugroženih vrsta, a da se u Barandi to dešava, bivalno samo od sebe pod dirigentskom palicom prirode. Međutim, i Baranđanske slatine su izložene nizu negativnih faktora. Sa svih strana, neposredno uz obale jezera pružaju su kultivisana polja na kojima su poljoprivrednici sa svojim mašinama prisutni tokom većeg dela godine. Prosto je začuđujuće da je kolonija pored takve frekvencije ljudi uspela da opstane (osim kolonije običnog galeba *L. ridibundus*, koja

se preselila na nešto nepristupačnije mesto). Ipak više brine ekološka nesavesnost lokalnih ratara koji plastične boce sa otrovnim hemikalijama odlažu uz samu obalu jezera. Krivolov je možda i najuticajniji negativni činilac. Opštinsko i lokalno lovačko društvo godinama bitku biju sa krivolovcima koji su po pravilu dobro opremljeni i obavešteni. Odnedavno, Lovačko udru-

ženje „Opovo“ je tehnički poboljšalo i profesionalizovalo svoju lovočuvarsku službu, pa se nadam da će se situacija popraviti.

Pokušaj usklađivanja ekoturizma i uzgoja šarana

Uprava ribnjaka sa ornitolozima ima sardnju na srazmerno visokom nivou i svim istraživačima izlazi u susret. Činjenica da su prepoznali značaj ovog biodiverziteta i dobar deo kompleksa ostavili pod prirodnim režimom je za svaku pohvalu. Pored toga, u toku je izgradnja sistema osmatračnica, a u planu je i pešačka edukativna staza kroz ceo kompleks. Ipak, mogućnosti lokalne samouprave i ribnjaka vrlo su ograničene. Ribnjak je početkom ovog veka bio u potpunom kolapsu i pred gašenjem i tek privatizacijom 2004. je započeta obnova. Nova uprava je uložila ogromna finansijska sredstva za oživljavanje kompleksa, ali se ulaganja još uvek nisu pokazala kao profitabilna. Zbog ekonomске nestabilnosti u zemlji niko ne može garantovati da Ribnjak Baranda u budućnosti neće biti primoran na promenu sadašnje strategije poslovanja, a svi znamo šta to znači. Na osnovu ovoga jasno je da bez pomoći države nema napretka sa sadašnje pozicije.

Inicijativa o zaštiti ovog područja, koja se nedavno i za sada vrlo stidljivo javila u nekim važnim institucijama, daje nadu da će se u budućnosti nešto promeniti, ali produžava i strepnju da ne bude kasno. Do tada, sve ostaje na dobroj volji uprave Ribnjaka „Ribarstvo AD Baranda“ i njihovim mogućnostima da očuvaju ovaj prirodnji dragulj.

Čedomir Vučković

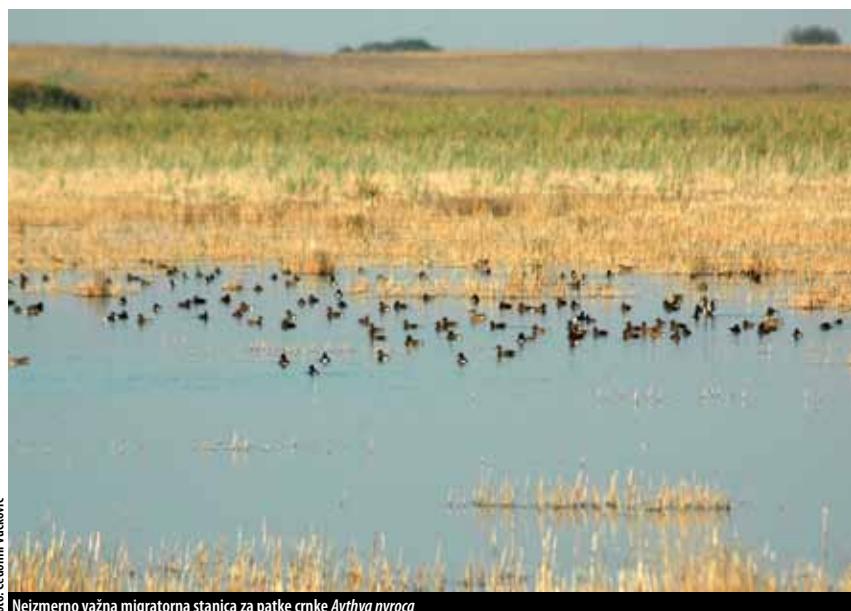

Foto: Čedomir Vučković

Neizmerno važna migratorna stanica za patke crnke *Aythya nyroca*

Uspešan nastup DZPPV-a na „LORIST“-u

Društvo za zaštitu i proučavanje ptica Vojvodine u periodu između 28. 9. i 3. 10. 2010. učestvovalo je po drugi put na međunarodnom sajmu „LORIST“ u Novom Sadu. Brojnim posetiocima predstavljen je naš rad i dosadašnji

rezultati, a 29. 9. za oko 40 prisutnih održano je predavanje o najvažnijim izvedenim projektima. Promoteri Društva su tokom Sajma upoznali brojne predstavnike srodnih NVO iz Srbije i regionala, a u članstvo je primljeno više

od 30 novih ljubitelja ptica. Učeće je ostvareno uz pomoć Pokrajinskog Sekretarijata za zaštitu životne sredine i održivi razvoj.

Marko Šćiban

Ministar životne sredine i prostornog planiranja Oliver Dulić posetio je naš štand

Foto: Jozef Grgaji

Ljudi ljudima u Briselu

Predstavnici NVO iz Srbije i Crne Gore koje su deo mreže „Natura 2000 Resursni Centar“ od 13. do 16. 9. 2010. boravili su u Briselu u sklopu programa *People2People* na predavanjima o mreži Natura 2000. Pored njih, prisustvovalo

je još oko 40 učesnika iz regionala. Tema skupa bila je „Uspostavljanje Natura 2000 na zapadnom Balkanu i u Turskoj - uloga organizacija civilnog društva“. DZPPV je imalo svog predstavnika na ovom značajnom skupu budući da naše

Društvo aktivno učestvuje u projektu „Partnerske akcije za zaštitu biodiverziteta na zapadnom Balkanu“ koga vodi WWF MedPO.

Milan Ružić

Foto: Petra Bošković

Društveni izlet na Rusandu i Slano Kopovo

U cilju uvećanja broja članova i boljeg prepoznavanja u javnosti, 13. 11. 2010. DZPPV je organizovalo izlet za posmatrače ptica na Rusandu i Slano Kopovo namenjem pre svega novim i potencijalnim članovima. Akciju je finansijski podržala Uprava za zaštitu životne sredine Grada Novog Sada.

Ukupno 72 ljubitelja ptica i prirode iz cele Srbije odazvalo se pozivu i uputilo u park Banje Rusanda gde su mogli da vide kako se markiraju ptice i aktivno štite grabljivice i male pevačice. Upoznali su se i sa programom monitoringa zimujućih jata utina *Asio otus* i imali priliku da posmatraju brojne divlje patke i galebove na jezeru. Poslepodnevne aktivnosti bile su rezervisane za obilazak rezervata Slano Kopovo, gde smo po lepotom vremenu očekivali dolet nekoliko hiljada ždralova *Grus grus*. Usled obilnih padavina jezero je bilo puno vode, što je verovatno bio glavni razlog da ždralovi ostanu na noćenju na nepreglednim oranicama u široj okolini. Umesto njih, uživali smo u više hiljada sivih gusaka *Anser anser*, velikih lisastih gusaka *Anser albifrons*, gluvare *Anas platyrhynchos*, plovki kašikara *A. clypeata*, krdža *A. crecca*, lisaka *Fulica atra* i galebova. Na opšte oduševljenje svih prisutnih, najveću pažnju privukle su guske crvenovoljke *Branta ruficollis* koje su mnogi od posmatrača prvi put videli.

Evo kako je Pančevac Slobodan Tošić, prokomentarisao izlet: "Skoro po pravilu,

svaki izlet u jednom trenutku zablista, i ostavi lep utisak za dugo pamćenje. Ovog puta to nisu bili ždralovi, već guske crvenovoljke. U mnoštvu vodenih ptica koje smo posmatrali na Slanom Kopovu najjači utisak je ostavilo prisustvo gusaka crvenovoljki. Zoran Manasić je posmatrao četiri na vodi, a ja sam tri primerka fotografisao u letu, u uobičajenom društvu - jatu lisastih gusa-

ka, ovog puta dopunjениm divljim gusakama". Proslavljeni fotograf prirode, Katarina Paunović, dodala je sledeće: "Ovo je predivan izlet koji je savršeno organizovan, sproveden, i fenomenalno posećen. Ovako nešto treba da služi za primer, a svakako se nadamo da će ovakvih izleta i druženja biti i ubuduće!"

Milan Ružić

Ekološki kamp „Ludaš 2010“

Organizator ekološkog kampa na obali Ludaškog jezera kod Hajdukovca bilo je Udruženje ljubitelja prirode „Riparia“ u saradnji sa JP „Palić-Ludaš“. Iako je budžet ove godine bio značajno manji nego prethodnih, kamp je bio veoma uspešan. Gosti iz Mađarske, Slovenije, Španije i Crne Gore kao i učesnici iz Srbije imali su mogućnost da mnogo toga nauče od iskusnih ornitologa o prstenovanju i aktivnoj zaštiti ptica, očuvanju sredine i važnosti zaštite prirode. Pošto je ova godina na međunarodnom nivou posvećena očuvanju biodiverziteta, u svakoj smeni su organizovana dvojezična predavanja na ovu temu. U toku četiri nedelje postavljeno je 17 ornitoloških mreža u severoistočnim tršćacima Ludaškog jezera kod Hajdukovca. Prstenovanje su vršili prstenovači iz Srbije i Mađarske. U kampu je učestvovalo 70 učesnika. Uhvaćeno je 3417 ptica od kojih smo imali 623 kontrolna nalaza. U mrežu su se uplele i dve ptice sa mađarskim i jedna sa italijanskim prstenum. Učesnici i organozatori su zaključili da je Ekološki kamp bio veoma uspešan i sa nestrpljenjem čekaju naredno leto na Ludaškom jezeru.

Viktor Sabo

Vrsta	Broj prstenovanih jedinki	Broj kontrolnih nalaza
<i>Acrocephalus arundinaceus</i>	109	7
<i>Acrocephalus melanopogon</i>	59	26
<i>Acrocephalus palustris</i>	43	0
<i>Acrocephalus schoenobaenus</i>	637	21
<i>Acrocephalus scirpaceus</i>	1115	319
<i>Alcedo atthis</i>	4	0
<i>Anthus trivialis</i>	1	0
<i>Caprimulgus europaeus</i>	6	0
<i>Carduelis carduelis</i>	5	0
<i>Carduelis chloris</i>	18	0
<i>Dendrocopos major</i>	1	0
<i>Dendrocopos syriacus</i>	2	0
<i>Emberiza schoeniclus</i>	23	2
<i>Hippolais icterina</i>	2	0
<i>Hirundo rustica</i>	173	0
<i>Ixobrychus minutus</i>	2	1
<i>Lanius collurio</i>	10	0
<i>Locustella lusciniooides</i>	159	48
<i>Locustella naevia</i>	1	0
<i>Luscinia luscinia</i>	1	0
<i>Luscinia svecica</i>	1	0
<i>Motacilla flava</i>	2	0
<i>Muscicapa striata</i>	4	0
<i>Panurus biarmicus</i>	247	195
<i>Passer montanus</i>	2	0
<i>Phoenicurus ochruros</i>	2	0
<i>Phylloscopus sibilatrix</i>	4	0
<i>Phylloscopus trochilus</i>	12	0
<i>Porzana parva</i>	36	1
<i>Porzana porzana</i>	3	2
<i>Rallus aquaticus</i>	3	0
<i>Remiz pendulinus</i>	82	1
<i>Riparia riparia</i>	1	0
<i>Saxicola rubetra</i>	2	0
<i>Saxicola torquata</i>	7	0
<i>Sylvia atricapilla</i>	5	0
<i>Sylvia borin</i>	6	0
<i>Sylvia communis</i>	3	0
<i>Sylvia nisoria</i>	1	0
Ukupno	2794	623

Foto: David Grabovac

Ovako se rukuje pticama uhvaćenim u prstenovačku mrežu

11. Eko-kamp „Tisa 2010“

Foto: Atila Agošton

Prstenovani cvrčić potočar *Locustella fluviatilis*

Između 21. i 28. 8. 2010. održan je 11. ornitološki eko-kamp u Novom Kneževcu, na obali Tise. Četrnaest vertikalnih ornitoloških mreža bilo je postavljeno na drugačijim mestima u odnosu na prethodne godine, zbog promena u sastavu vegetacije na prstenovačkim mestima. Pored petnaest stalnih učesnika, kamp je ugostio i tridesetak zainteresovanih gostiju i predstavnike lokalnih medija. Ulov ptica bio je slabiji nego prethodnih godina, najverovatnije zbog kišovitog proleća i leta, budući da je pticama propalo prvo, pa čak i drugo gnezđenje.

Atila Agošton

Vrsta	Broj prstenovanih jedinki	Broj ponovnih nalaza
<i>Dendrocopos major</i>	2	0
<i>Luscinia megarhynchos</i>	1	2
<i>Luscinia luscinia</i>	13	4
<i>Turdus merula</i>	1	0
<i>Sylvia atricapilla</i>	20	2
<i>Sylvia curruca</i>	3	1
<i>Sylvia communis</i>	10	0
<i>Sylvia borin</i>	14	0
<i>Acrocephalus palustris</i>	5	1
<i>Acrocephalus scirpaceus</i>	2	0
<i>Acrocephalus arundinaceus</i>	6	2
<i>Locustella fluviatilis</i>	1	1
<i>Locustella luscinioides</i>	2	0
<i>Hippolais icterina</i>	5	1
<i>Phylloscopus sibilatrix</i>	1	0
<i>Parus major</i>	1	0
<i>Lanius collurio</i>	15	1
<i>Fringilla coelebs</i>	5	1
<i>Emberiza citrinella</i>	1	0
Ukupno	108	16

„Krila preko Balkana“ na Rtnju

Prva radionica „Postavljanje prioriteta, organizacija i planiranje kod postojećih i potencijalnih partnera BirdLife International na području Zapadnog Balkana“ u sklopu projekta „Wings across the Balkans“, koji u cilju unapređenja zaštite prirode i ptica na prostorima bivše Jugoslavije finansira Evropska komisija, održana je krajem oktobra u podnožju Rtnja. Učesnici projekta su organizacije za zaštitu ptica: Biom – Udruga za biološka istraživanja (Hrvatska), CZIP – Centar za istraživanja ptica (Crna Gora), DOPPS – Društvo za opazovanje in proučevanje ptic Slovenije, DZZ-PV – Društvo za zaštitu i proučavanje ptica Vojvodine, HOD – Hrvatsko ornitološko društvo, LOA – Liga za ornitološku akciju Srbije, MES – Makedonsko ekološko društvo i Naše ptice (Bosna i Hercegovina). Zamisao projekta jeste da se podstakne razvoj NVO sektora u oblasti zaštite ptica na zapadnom Balkanu i tako popuni poslednja praznina na evropskoj mapi organizacija partnera BirdLife International. Mimo razvoja samih organizacija, težiće

Foto: Bratislav Grbić

Učesnici radionice

je i na usklađivanju nacionalnog zakonodavstva sa Direktivom o pticama EU, terenskim istraživanjima, određivanjem novih područja od međunarodnog značaja za ptice (IBA), te uključivanjem lokalnih zajed-

nica i organa vlasti u zaštitu IBA područja. Sledеća radionica u okviru istog projekta održаće se u februaru 2011. u Hrvatskoj.

Dragan Simić

Osnovan Centar za zaštitu sova Srbije

Centar za zaštitu sova Srbije osnovala je 2010. godine grupa posvećenih biologa i zaštitara prirode. Ova organizacija, sa sedištem u Novom Sadu, u potpunosti je posvećena zaštiti sova i njihovih staništa kroz praktične projekte zaštite, istraživanja i promocije. Centar je uspešno započeo svoj rad dobivši sredstva za nastavak istraživanja zimovališta utina. Pokrajinski sekretarijat za zaštitu životne sredine i održivi razvoj podržao je projekt „Podsticanje održivog razvoja poljoprivrede u Vojvodini kroz zaštitu sova utina“, a od Rufford fondacije projekat pod

nazivom „Conservation of Long-eared Owl Asio otus winter roosts in the Province of Vojvodina, Serbia“. Osim praćenja i zaštite utina, tokom 2010. godine radili smo na istraživanju i praktičnoj zaštiti kukuvije *Tyto alba*, šumske sove *Strix aluco*, dugo-repe sove *S. uralensis*, kukumavke *Athene noctua* i gaćaste kukumavke *Aegolius funereus* na brojim lokalitetima širom Srbije. Pozivamo volontere da nam se priključe i pomognu u zaštiti sova i njihovih staništa. Više informacija na: www.sove.org.rs

Milan Ružić

Priprema se zaštita Kožare

foto: Dragoslav Miladinović

Istraživanja Kožare iz kajaka

Plavno područje Kožara nalazi se usred Beograda, na levoj obali Dunava, a naspram je Predeo izuzetnih odlika „Veliko ratno ostrvo“ – koje jednostavno ne može da opstane kao izdvojena celina. Njegov živi svet zavisi od kontakata sa širom plavnog zonom Dunava, koja igra ulogu ekološkog koridora, i upravo to je navelo Ligu za ornitološku ak-

ciju Srbije da se posveti istraživanju ovog područja i pripremi elaborata o pticama, leptirima i biljnim zajednicama Kožare, kojim je Sekretarijatu za životnu sredinu Grada Beograda predložila širenje zaštićenog prirodnog dobra i na ovo područje. Urbanističkim planom već je predviđeno pretvaranje ove zone u ostrvo pod nazivom „Čaplja“, koje bi

ponudom rekreativnih aktivnosti pariralo Adi Ciganliji. Ipak, pre nego što se radovima na ostvarenju takvih planova i pristupa, potrebno je valorizovati prirodne vrednosti područja i njegov potencijal za zaštitu.

Veliko ratno ostrvo i Kožara jedni su od poslednjih ostataka prostranog i močvarnog Pančevačkog rita, u svetu poznatog po barskim pticama i isušenog u prvoj polovini XX veka. Sve što je od njega ostalo jeste ostrvo i nekoliko širih plavnih zona, među njima i Kožara. Iako su projektom obuhvaćene i druge grupe organizama, težište je ipak na pticama. Na užem području Kožare zabeležene su 102 vrste, od kojih 33 na spisku SPEC, 6 na t crvenoj listi IUCN, 2 na svetskoj crvenoj listi IUCN, 26 iz aneksa 1 Direktive o pticama i 13 sa preliminarnog referentnog spiska migratornih vrsta po Direktivi o pticama. Projekt Pripremnog elaborata o biodiverzitetu plavne zone Kožara i razmatranje mogućnosti i modaliteta njene zaštite obavljen je u okviru projekta BirdLife International „Wings across the Balkans“.

Dragan Simić

Kampovanje i učenje o Jegrički

U okviru projekta „Mladi za biodiverzitet“, organizovanog u duhu Međunarodne godine biodiverziteta, u periodu od 19. do 24. 8. 2010, Društvo ljubitelja prirode „Falco“ organizovalo je ekološki kamp na rubu Par-

ka prirode „Jegrička“. Kamp je bio prilagođen školskoj deciprogramima upoznavanja sa Parkom prirode i njegovim živim svetom, prstenovanja ptica i vožnje čamcima. Svakog dana održavana su predavanja iz

oblasti zaštite prirode, kvizovi i takmičenja. Na kraju kampa proglašeni su pobjednici, kojima su dodeljene hvale vredne nagrade.

Ištván Balog

Kašičar, ražanj, mali vranac i – čaplja govedarka

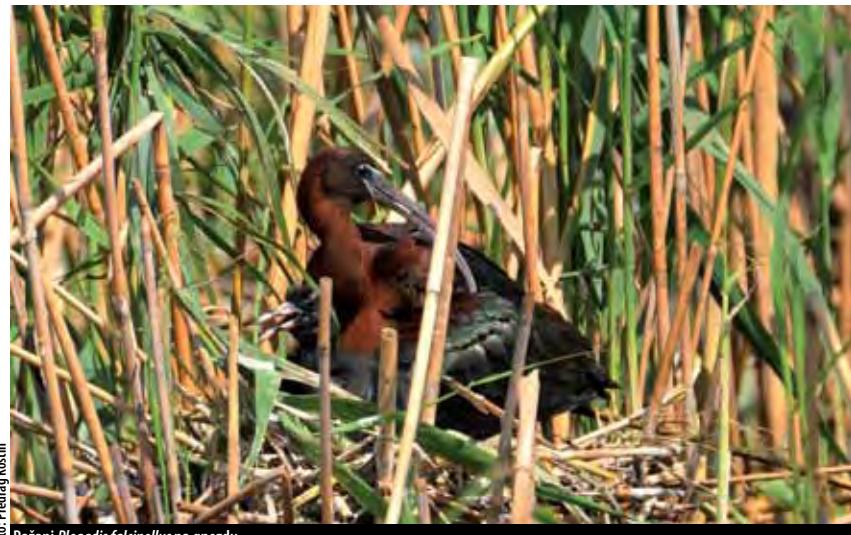

Foto: Predrag Kostić

Ražanj *Plegadis falcinellus* na gnezdu

Prirodnjačko društvo "Crna roda" iz Zrenjanina realizovalo je svoj prvi projekat, utvrđivanja aktuelne veličine gnezdećih populacija kašičara *Platalea leucorodia*, ražna *Plegadis falcinellus* i malog vranca *Phalacrocorax pygmeus* u Vojvodini, sfinansiran od Pokrajinskog Sekretarijata za zaštitu životne sredine i održivi razvoj i uz stručnu pomoć Pokrajinskog zavoda za zaštitu prirode. Na poplavnim područjima (Obedska bara, Dubovačka bara) mešovite kolonije su tokom 2010. stradale zbog visokih voda.

ran od Pokrajinskog Sekretarijata za zaštitu životne sredine i održivi razvoj i uz stručnu pomoć Pokrajinskog zavoda za zaštitu prirode. Na poplavnim područjima (Obedska bara, Dubovačka bara) mešovite kolonije su tokom 2010. stradale zbog visokih voda.

U kolonijama na nepoplavnim područjima došlo je do ponovnog gnežđenja migranata iz poplavnih područja, tako da je julsko gnežđenje bilo masovnije od prolećnog i mnogi poletarci su napuštali koloniju tek u septembru. Ova pojava do sada u našem podneblju nije registrovana. Gnežđenje kašičara je utvrđeno na četiri lokaliteta u Potisu i Potamišju a ukupna brojnost je samo neznatno veća od one pre 12 godina, kada je rađen poslednji totalni cenzus čaplji i kormorana u Srbiji. Ražanj se gnezdio samo u jednoj koloniji, dok je mali vranac nađen na pet lokaliteta, a ukupan broj parova se povećao za oko triput u odnosu na stanje 1998. Uočeno je i aktivno gnezdo govedarke *Bubulcus ibis*, što je prvi siguran dokaz njenog ponovnog naseljavanja, posle više od sto godina u Srbiji. To je bio povod da se posle dvadeset godina ponovo štampa edukativno propagandni plakat "Ptice vodenih staništa".

Ištván Ham

Najviša osmatračnica ptica u Evropi

Posmatranje ptica u urbanoj sredini nije nova ideja, ali praćenje njihovih migracija sa krovova najviših zgrada svakako jeste. Aprila 2010. takva ideja po prvi put je realizovana u Londonu, sa zgrade visine 42 sprata, u organizaciji novinara koji se bavi promovisanjem ptičarenja Dejvida Lindoua. Beograd, kao mesto za ovakvo ptičarenje ima veliku prednost: ovuda prolaze one selice koje za svoj koridor biraju tokove velikih reka. Zbog toga je Liga za ornitološku akciju Srbije pozvala Dejvida da u septembru učestvuje u otvaranju najviše pticosmatračnice u Evropi, 141 m visokog krova poslovnog centra Ušće u Beogradu. Posmatranje su pratile i kamere RTS i Studija B, pred kojima je Dejvid entuzijastično objašnjavao prisutnima svoju fascinaciju gradskim pticama i mogućnostima za ptičarenje u urbanoj sredini. Pozivu na neobično ptičarenje odazvalo se 35 učesnika, najvećim delom potpunih početnika. Ovakvo ptičarenje po-

Foto: Boris Bojetić
Dejvid Lindou na vrhu „Ušće“

novljeno je još nekoliko puta s namerom da se redovno odvija tokom seobe ptica. LAO se na podršci zahvaljuje kompaniji MPC, Turističkoj organizaciji Srbije, Gradskom zelenilu i svim građanima koji

su došli da hodaju po nebnu nad Beogradom, a u okviru projekta BirdLife International "Wings across the Balkans".

Dragan Simić

Georeferenciranje podataka

Istraživači prirode čiji se predmet interesovanja ne može proučavati u laboratorijskim uslovima, u današnje vreme susreću se sa velikim izazovom: kako prikupljene podatke načiniti dovoljno tačnim da bi oni bili primenjivi? Potreba za informacijama prikupljenim na terenu, u prirodi, „iz prve ruke“, svakako je ogromna i očigledna, ali kako je moguće analizirati čitavu isprepletanu, teško razumljivu, nejasno povezanu i složenu hrpu podataka

o prirodi koju izučavamo? Kako da na kraju iz svega toga izvučemo zaključak koji će nam nedvosmisleno raščistiti dileme o povezanosti pojava u prirodi? Jedno od mogućih rešenja nudi i savremena tehnologija čiji su produkt i georeferencirane baze podataka. Polazna osnova ove tehnike georeferenciranja je činjenica da svaka tačka na Zemljinoj površini ima svoje koordinate za koje se može vezati bilo koji podatak o prirodi. Prikupljanjem velikog

broja naizgled nepovezanih podataka stvara se mogućnost za proveru povezanosti nekih od njih. Seminar „Prikupljanje i razmena georeferenciranih podataka o biološkoj raznovrsnosti“ održan 12. 6. 2010. u Subotici u organizaciji Udruženja za zaštitu i razvoj okruženja i graditeljskog nasleđa „Protego“ imao je za cilj promovisanje ove metode.

Dimitrije Radišić

Ekspedicija „Kopaonik 2010“

Tokom 2010. godine u dva navrata organizovane su ekspedicije u Nacionalni park „Kopaonik“ (5.-9. maja i 9.-12. oktobra). Odlaskom na ovu planinu želeli smo da utvrdimo sadašnje stanje ornitofaune Nacionalnog parka, posebno retkih ptica visokoplaničkih četinarskih šuma, kao i stepen ugroženosti istih kako bi preduzeli odgovarajuće mere zaštite.

Istraživanja su vršena u centralnom i severnom delu Nacionalnog parka, najviše u strogim rezervatima Jankove bare, Vučak i Barska reka. Polazna i ujedno stanica na kojoj smo spavali je brvnara na lokalitetu Kadijevac (oko 1450 m n.v.), 13 kilometara južno od Jošaničke banje. Iako nas je vreme poslužilo, zbog ograničenog broja terenskih dana pokrili smo srazmerno malo područje. Obilazene su uglavnom četinarske šume smrče (1400-1700 m) i tresave na ovim lokalitetima. Tokom majskih istraživanja posmatrano je 39 vrsta, a za 22 potvrđeno je gnezdenje. Najbrojnije su bile pevačice, posebno jelove-

senice *Parus ater*, obična zeba *Fringilla coelebs*, običan zviždak *Phylloscopus collybita* i vatroglav kraljić *Regulus ignicapillus*. Uz Samokovsku reku i brojne pritoke posmatrani su potočna pliska *Motacilla cinerea* i vodenkos *Cinclus cinclus*. Na tresavi Barske reke posmatrana je i šumska šljuka *Scolopax rusticola*, redovan stanovnik na području Ravnog Kopaonika. Na svim lokalitetima posebno su nam privukli pažnju brojni drozdovi imelaši *Turdus viscivorus*. Od interesantnijih vrsta u preletu posmatrani su osičar *Pernis apivorus* i suri orao *Aquila chrysaetos*. Tokom jesenjih istraživanja najbrojnija su bila mešovita jata senica i drozdova imelaša. Pored njih, posmatrana su jata zimovki *Pyrhulla pyrhulla*, krstokljuna *Loxia curvirostra* i kraljića *Regulus regulus*. Posebno su bila značajna posmatranja riđeg mišara *Buteo rufinus* i žutokljune galice *Pyrrhocorax graculus* koji su retke ptice ove planine. I na kraju, svakom ko ima priliku da ode na ovu još uvek očuvanu, a pomalo zanemarenu planinu, toplo

preporučujemo da to učini da se uveri u njenu lepotu i bogat biljni i životinjski svet. Mi ćemo to svakako učiniti.

Draženko Rajković
Ivan Đorđević
Milivoj Vučanović

Ridi mišar *Buteo rufinus*

Šesti Evropski vikend posmatrača ptica u Srbiji

Po šesti put u Srbiji je organizovan Evropski vikend posmatranja ptica. Prvog vikenda oktobra 58.000 ljubitelja ptica širom Evrope izašlo je u prirodu i dalo se u potragu za pticama u okviru preko 1000 događanja posvećenih ovom fenomenu. Ni ptice nisu izneverile posmatrače: prebrojano je preko 2,7 miliona jedinki. U Srbiji su

vikend posmatranja ptica zajedno organizovali LOA i DZPPV. U 11 izleta učestvovala su 72 ptičara zabeleživši preko 22.000 ptica, među kojima su najbrojnije bile liska *Fulica atra*, čvorak *Sturnus vulgaris*, obični galeb *Larus ridibundus* i vivak *Vanellus vanellus*.

Dragan Simić

Ognjen i njegova terenska beležnica

Foto: Jelena Nikolić Antonijević

Opasnosti za ždralove koji preleću preko Jadrana

UŠtralsundu na Baltičkom moru, od 14 do 17. 10. 2010, održana je 7. Evropska konferencija o ždralovima, uz učešće oko 80 predstavnika iz 21 zemlje. Na konferenciji su predstavljeni i projektima koji se sprovode na zaštiti Specijalnog rezervata prirode „Slano Kopovo“. Razmatrana je zaštita ždralova na gnezdištima, prostorima za ishranu, odmor i migratornim stanicama. Broj ždralova na gnezdištima u zapadnoj Evropi i na zapadnoevropskoj migra-

tioni ruti tokom seobe se u poslednjih 30 godina uvećava, kao rezultat zaštitarskih aktivnosti. Isti trend beleži se i na centralnoevropskom i istočnoevropskom putu (koji prelazi preko Mađarske i Srbije). „Crna tačka“ je, kako je istaknuto, jadranska migratorna ruta pošto je na njoj prisutan krivolov i ne postoji odgovarajuća zaštita staništa na kojima se ždralovi mogu odmoriti tokom preleta.

Milan Knežev

Konferencija o stepskom sokolu

UEgeru na severu Mađarske, održan je od 16. do 18. 9. 2010. međunarodni skup povodom završetka petogodišnjeg projekta finansiranog od strane LIFE-Nature fonda EU, pod nazivom "Zaštita stepskog sokola u Karpatском basenu". Domaćin je bio direktor Nacionalnog parka "Bükk" u saradnji sa MME-BirdLife Hungary. Prisutni su imali prilike da se upoznaju sa impresivnim rezultatima projekta, pre svega u odnosu na mapiranje gnezdišnje populacije i utvrđivanje uspešnosti reprodukcije, mera aktivne zaštite i ublažavanja negativnih faktora, a posebno je veliku pažnju izazvao referat o rezultatima satelitskog praćenja kretanja markiranih ptica u Evropi i Africi. Na skupu, među 70 učesnika iz 13 zemalja, bili su

i predstavnici Srbije. Slobodan Puzović, Marko Tucakov i Nikola Stojnić su izložili rad „Savremeni status i zaštita stepskog sokola *Falco cherrug* u Srbiji“, sa posebnim akcentom na trenutno rasprostranjeње, brojost i program postavljanja platformi za gnezđenje na dalekovodima. Poslednjeg dana skupa, upriličena je ekskurzija u brdovite i ravničarske predele istočno od Egera, na planini Bükk, gde je bila prilika da se vide rezultati projekata revitalizacije travnih staništa, gajenja tradicionalnih rasa stoke, kao i postavljanja kutija za gnezđenje sokolova na stubovima dalekovoda i izolatora za sprečavanje elektrokućije ptica.

Slobodan Puzović

Foto: Nikola Stojnić

Usvojen odštetni cenovnik za zaštićene vrste

Medu podzakonskim aktima čija izrada je predviđena Zakonom o zaštiti prirode nalazi se i *Pravilnik o odštenom cenovniku za utvrđivanje visine naknade štete prouzrokovane nedozvoljenom radnjom u odnosu na strogo zaštićene i zaštićene divlje vrste* (Službeni glasnik Republike Srbije 37/2010). Ovaj akt propisuje visinu novčanog iznosa kojim neko lice mora nadoknadići štetu ukoliko na zakonom nedozvoljen način ubije, povredi, proganja, uznemirava, hvata ili drži neku od zaštićenih vrsta. Novčani iznos naveden u prilozima odnosi

se na odštetnu cenu za ubijanje jedne jedinke, dok se za druge oblike nedozvoljenih radnjih cena smanjuje u rasponu od 20-80%. Najviša odštetna cena (500.000 din) propisana je za ubijanje orlova i lešinara, a cena za ostale grabiljivice kreće se u rasponu od 80.000 do 400.000 din. Cena za strogo zaštićene vrste guski, patki i šljukarica kreće se od 80.000 do 100.000 din, a za neke vrste čaplji propisana je odštetna cena i do 200.000 din. Ptice pevačice imaju nižu odštetnu cenu i ona se uglavnom kreće od 10.000 do 50.000 din. Cene za za-

štićene vrste su niže, ali se primećuje i nešlogičnost u odnosu na cene za strogo zaštićene vrste. Na primer, odšteta za ubijanje čvorka *Sturnus vulgaris* dvostruko je veća od odštete za veći broj strogo zaštićenih vrsta pevačica. Ipak, nema sumnje da ovaj dokument, ukoliko se bude odgovarajuće primenjivao, može značajno doprineti zaštiti divljih vrsta u Srbiji. Pravilnik se može preuzeti na internet stranici Ministarstva životne sredine i prostornog planiranja.

Goran Sekulić

LTER projekat u Srbiji

LTER Evropa (Long-Term Ecosystem Research and Monitoring in Europe) regionalna je mreža Međunarodne mreže dugoročnih ekoloških istraživanja čiji je cilj praćenje promena u ekosistemima Evrope putem praćenja ekoloških parametara odabranih područja. Među 13 područja koja su odabrana za dugoročno praćenje, nalazi se i NP „Fruška gora“, gde

su sprovedena probna istraživanja faune ptica u kojima su učestvovali ornitolozi angažovani od strane Univerziteta u Novom Sadu (M. Šćiban i D. Radišić). Sastojala su se u proučavanju rasprostranjenja i brojnosti svih vrsta oko Popovice, Paragova, Ledinaca i Kraljeve stolice. Zabeleženi su dragoceni podaci o nekim slabije poznatim stanovnicima Fruške gore ka-

kvi su sivi soko *Falco peregrinus*, patuljasti orao *Hieraetus pennatus*, golub dupljaš *Columba oenas* i crna roda *Ciconia nigra*. Ukoliko se sistem praćenja ptica nastavi, možemo se nadati preciznijem odgovoru na pitanje: koliko su ptice i njihova staništa na Fruškoj gori zaista ugrožena?

Dimitrije Radišić

Potraga za tankokljunom carskom šljukom na Rusandi

Tankokljuna carska šljuka *Numenius tenuirostris* je centralno-sibirска vrsta iz područja nepreglednih močvara Zapadno-sibirske nizije. Do sada je pronađeno samo jedno gnezdo i to još daleke 1924. u Omskoj oblasti. Od tada do danas nije pronađeno ni jedno, iako su male grupe ovih ptica viđane na zimovalištima u Mediteranu sve do kasnih 1990-ih. Upravo zbog toga predstavlja jednu od najmanje proučenih ptica na svetu, čija je biologija gotovo u potpunosti nepoznata. U Srbiji je poslednji put sa sigurnošću zabeležena pre oko 50 godina na području Carske bare, Rusande i Slanog Kopova.

Jedna ekipa iz Srbije odlučila je ove godine da se uključi u svetsku potragu za ovom vrstom, pošto još uvek postoji mogućnost da mali broj ovih ptica prelazi i preko naših područja. Istraživanja su bila foku-

sirana na jezero Rusanda, ali je čak i tu bilo poteškoća sa praćanjem velikih jata velikih carskih šljuka *N. arquata*. Inače, na jezeru se redovno okupljaju najveća seobena jata carskih šljuka u Srbiji.

Tokom 2010. potraga za tankokljunom carskom šljukom sprovodila se u Kazahstanu, na obali Crnog mora u Ukrajini, u Mađarskoj i Srbiji. U Srbiji su je, od 23. 7. do 20. 9. tražila dva tima iz Češke i jedan iz Rusije. Istraživači su tokom jesenje sezone na Rusandi proveslo preko 30 radnih dana, kada je detaljno beležena brojnost i svi drugih ptica na jezeru. Za rad istraživača i koordinator projekta „Rusanda 2010“ bio je zadužen Marko Šćiban iz NIDS „Josif Pančić“, a povremeno su se uključivali i drugi domaći istraživači. Ovo je inače prvi put da je Srbija i zvanično

Hoće li nas posetiti tankokljuna carska šljuka?

uključena u svetsku potragu za jednom od najređih ptica na svetu. Glavni sponsor celokupne potrage bila je Banja Rusanda iz Melenaca.

Marko Šćiban

„Dobar pogled sa oba oka“

U toku dosadašnjeg terenskog rada na praćenju i zaštitu ptica, članovi LEEI „Stari Begej-Carska bara“ uočili su da je među lovцима prisutan visok stepen neraspoznavanja pojedinih zakonom zaštićenih vrsta ptica, što je za posledicu imalo da ptice često budu uzne-miravane, ranjavane ili odstreljivane u toku reproduktivnog perioda. Da bi se ti problemi umanjili, pod pokroviteljstvom Pokrajinskog Sekretarijata za zaštitu životne sredine i održivi razvoj u toku 2010. pokrenut je projekat pod nazivom „Ugrožene vrste ptica u lovu – edukacija i mere zaštite“. Osnovni zadatak odnosio se na uspostavljanje kontakta sa lovačkim udruženjima u Banatu kako bi se pokrenuo proces

eduksije lovaca i sprovela praktična zaštita ugroženih ptica. Izrađen je priručnik sa prikazom 25 odabranih zaštićenih i ugroženih vrsta ptica za koje postoji stalna opasnost da stradaju tokom lova. Osnovna namera priručnika je da što veći broj lovaca, za početak na području Banata, lakše raspoznaće pojedine zaštićene vrste kako bi obratili posebnu pažnju prilikom odlaska u lovišta. Priručnici su deljeni svim lovačkim udruženjima u Banatu sa namerom da ih dobije najmanje 20% registrovanih lovaca u svakom udruženju. Do sada je podeljeno preko 1.800 primeraka.

Srđan Marčeta

Fauna ponovo bez zaštite

Kada je 2006. donesena Naredba o lovostaju divljači (Službeni Glasnik RS 55/06), mislili smo da je loša jer su obuhvaćene vrste koje ne bi smele biti lovne, a vreme lovostaja nije bilo usklađeno sa životnim ciklusima i potrebama vrsta. Tada je prođen lov na ptice vodenih staništa (patke i guske) sa 31. 1. na 15. 2., u lovne vrste ubaćena je barska šljuka *Gallinago gallinago*, a početak lova na srndače *Capreolus capreolus* pomeren je pod pritiskom lovaca sa 1. 5. na 15. 4. s obrazloženjem da im nakon 1. maja bujna vegetacija zaklanja „pogled“.

Tokom vremena, stanje životinjskih vrsta na tlu Srbije je sve gore, a u bojnjem slučaju, lepše zvući da je nepoznato jer osim lovačkih „brojanja“ teško da se mogu pronaći validne procene populacija. Veliki broj vrsta koje čine bogatstvo biodiverziteta i dalje se smatraju „štetočinama“ koje treba ubijati što više. Uloga prirodnjaka, koja je izostala, omogućila je slobodnu scenu za neke druge „stručnjake“ koji ovih dana objaviše u tajnosti napisan novi Pravilnik o proglašenju lovostajem zaštićenih vrsta (Službeni Glasnik RS 75/10) kojim smo opet dobili nezaštićene vrste!

Lovostajem zaštićene vrste jesu vrste iz Priloga II Pravilnika o proglašenju i zaštiti strogo zaštićenih i zaštićenih divljih vrsta (Službeni Glasnik RS 5/10), koji je takođe donet u tajnosti, a uz savetodavnu ulogu Lovačkog saveza Srbije. Taj Pravilnik nije ostavio nijednu vrstu nezaštićenu, što bi značilo da se reproduktivni procesi svih zaštićenih vrsta moraju poštovati i da se mora obezbediti mir u prirodi bez ubijanja i proganjanja jer takav nehuman pristup razbijja životinjske zajednice i naorušava njihovo povoljno stanje. Tu važnu promenu koju je doneo pomenu Pravilnik, zbrisao je Pravilnik o proglašenju lovostajem zaštićenih vrsta, pa opet imamo nezaštićene vrste koje se love cele godine, i dva neusaglašena podzakonska akta, uz napomenu da po zakonu nijedan od ovih nije mogao biti donet bez znanja o stanju populacija životinjskih vrsta i njihovih staništa i bez učešća javnosti. Sve to grubo je prekršeno još jednom u ovoj godini, a novi Pravilnik samo je nastavak bahatog odnosa prema prirodi i fauni i pokazuje nebrigu državnih institucija za očuvanje biodiverziteta.

Sadržaj Pravilnika odiše neznanjem i nepoznavanjem složenih procesa u prirodnom lancu ishrane, ne priznaje međuzavisnost životinjskih vrsta i ne sagledava da će se stanje populacija vremenom pogoršavati usled klimatskih promena čiji se uticaj priznaje, ali se ne uvažava.

Član 1 Pravilnika je u osnovi pogrešno postavljen i prema njemu je ostatak teksta građen na način da će čovek – lovac „regulisati optimalnu brojnost zdravih jedinki populacija koje daju maksimalni godišnji prirast uz minimalne štete na staništu“. Zaboravlja se da sve jedinke koje žive u nekom arealu čine sastavni deo biodiverziteta, da je brojnost populacija uvek ograničena uslovima staništa i hranidbenim resursima koje će najbolje iskoristiti dobro adaptirane jedinke prenoseći na potomke najbolje gene i adaptivne sposobnosti. Za slabije adaptirane jedinke priroda se uvek sama pobrune dajući im ulogu u prirodnom lancu ishrane. Priroda će svoju ulogu odigrati svaki put, nepogrešivo i bez izuzetka, dok će čovek – lovac svaki put pogrešiti i dodatno slabiti životinsku zajednicu ubijajući dobro adaptirane jedinke „trofeje“ ili slabije adaptirane jedinke namenjene prirodnom lancu ishrane. Istovremeno će taj čovek – lovac „praćenjem“ smanjiti negativne uticaje promene klime na stanje populacija(!)

Novim Pravilnikom obezbeđena je lovna sezona svih 365 dana u godini. Na spisku za ubijanje cele godine je više vrsta nego 2006, što je za treći milenijum neprihvatljivo! Lovna sezona produžena je za sve autohtone vrste sisara do granica istrebljenja. Pravilnik je pisan da štiti interese lovaca i lovačkog lobbyja, da očuva tu prevaziđenu strukturu i monopolističku privilegiju u društvu, dok će fond divljih životinja trpeti dalje nepopravljive štete, a da praktično nemamo nikakav tačan uvid u trenutno stanje biodiverziteta.

Ako se osvrnemo na životinjske vrste obuhvaćene Pravilnikom, videćemo slučaj bez presedana. Naime, jastreb *Accipiter gentilis* i dalje je lovna vrsta koja se lovi cele godine po osnovama koje sami sebi odrede korisnici lovišta a na osnovu navodnih šteta u lovištu. Istu sudbinu dočekao je veliki vratac *Phalacrocorax carbo* i siva čaplja *Ardea cinerea*. Nezamislivo je da će se pucati na te velike, spore ptice čak i u doba gnežđenja jer je neki „stručnjak“ zaključio da prave štete hraneći se onim čime se inače hrane, tamo gde inače žive.

Lovna sezona na ptice vodenih staništa produžena je do kraja februara. Loviće se punih šest meseci! Takav lovni pritisak nijedna životinska vrsta ne može da izdrži bez pogoršanja stanja populacije. Lovna sezona produžena je i za goluba grivnaša *Columba palumbus*, gugutku *Streptopelia decoacto*, sojku *Garrulus glandarius*, gačcu *Corvus frugilegus* i crnu lisku *Fulica atra*. U lovne vrste ubaćena je barska kokica *Gallinula chloropus*, a divlja guska glogovnjača *Anser fabalis* loviće se na celoj teritoriji Srbije. Pored svih upozorenja do sada na neodrživost daljeg lova zbog pada brojnosti populacija i dalje se love prepelice *Coturnix coturnix*, grlice *Streptopelia turtur* i poljske jarebice *Perdix perdix*. Pri tom zaboravlja se potpuno na domaću zakonsku regulativu i međunarodne konvencije koje nalažu zaštitu svih životinjskih vrsta u cilju očuvanja biodiverziteta, posebno u doba reproduktivnih procesa i odgađanja mladunaca, zaštitu divljih ptica u migraciji, na odmaralištu ili zimovalištu u vreme teškog perioda u njihovom životu, kada pred kraj zime iscrpljene troše poslednje zalihe energije na prinudne letove pred puštanom paljbom umesto mirovanja i skupljanja snage za naporan period reprodukcije koji je pred njima.

Dalje, bez lovostaja loviće se vuk *Canis lupus*, divlji vepar *Sus scrofa*, mladunce divlje svinje do dve godine starosti i satanizovane lisice *Vulpes vulpes*. U lovne vrste ponovo je ubaćena kuna zlatica *Martes martes*, sivi puš *Glis glis* i neverica *Sciurus vulgaris* koja će se lovit neverovatnih osam meseci u godini! Populaciono stanje ovih vrsta gotovo je potpuno nepoznato. Novi Pravilnik koji je donesen da lovostajem zaštititi i očuva zaštićene divlje vrste praktično se na njih i ne osvrće jer se umesto smanjenja lovni pritisak pojačava kroz produženje i ovako nerazumno dugačke lovne sezone.

Naučna saznanja, predviđanja i upozorenja o ubrzanim nestanku životinjskih vrsta usled negativnog delovanja promena klime nalažu potrebu odgovornijeg odnosa kroz donošenje odgovarajućih propisa i sprovođenja mera za očuvanje i zaštitu biodiverziteta od onoga što mi imamo prilike videti u svojoj zemlji.

Vesna Mečanin

Svet se kaže Baranda

UGaleriji „Jovan Popović“ u Opovu, otvorena je 28. 8. 2010. prva sa-mostalna izložba fotografija Čedomira Vučkovića. Nazivom „Svet se kaže reka – ornitofauna i prirodna staništa Donjeg Potamišja“ Vučković se pozvao na eko-loško-fantastičnu knjigu Ursule Legvin „Svet se kaže šuma“ koja upozorava da, iako drveće ne protestuje kada ga sekut, šuma nipošto nije samo besmislen skup stabala. Ona je čudesan, iskonski entitet na koji imaju pravo jedino oni što su srođeni sa njim – neupadljiva, prividno beznačajna bića čiji smisao je dubok kao što su duboki korenovi drveta. Obično to otkrivamo prekasno. Da se to ne desi pticama i ostaloj prirodnjo raskoši predela pored Reke Tamiš, čije vrednosti Vučković očigledno ne samo da ceni nego ih i intimno oseća kao doboko usađeni ram svojih pogleda na svet, prostrta je pred lokalnu publiku ova velika izložba. Kao riznica i kao upozorenje, naročito kao *plea* za očuvanje i zaštitu Opova obližnje Neverovatne Ba-

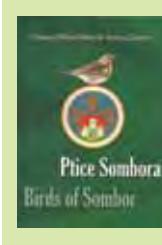
rande, kako su već počeli da je nazivaju ornitolazi među sobom. Zaista, najlepše su i najviše je slika i prizora sa Barandе. Kako iskreno na otvaranju reče upravnik Galerije Pal Dečov, Opovčani do te izložbe nisu ni sanjali šta sve živi, leti, plovi, mili i raste na njihovoј Barandi i drugde duž Tamiša. A prema izjavi autora upravo je to prosvetljenje i bila njegova namera. Environmentalistički značaj izložbe naglasila je na otvaranju i Marina Mitrović iz kancelarije za životnu sredinu u Opštini Opovo.

Mada svojom neposrednošću i svežinom, najčešće lišene artizma, Vučkovićeve fotografije insistiraju na misiji tematskog svedočanstva, ipak njihov izbor odaje lične estetske principe autora, kao što se naročito vidi u simetriji vranca u letu, plahom poletu polojke u profilu, zejtinjavim refleksima plutajućeg gogotovca, efektu iznenađenja mikrostrukturama na makrofotografijama insekata i na mnogim drugim od ukupno 120 izloženih fotografija. Pored pti-

ca, najčešći motivi su predeli Potamišja, gmizavci, vodozemci, insekti i po koja srna. Čeda Vučković je novinar, a fotografisanjem prirode bavi se od 2006.

Voislav Vasić

Thomas Oliver Merö i
Antun Žuljević (2010):
Ptice Sombora. Društvo za zaštitu i proučavanje prirode - Natura, Sombor. P 133. ISBN
978-86-913883-0-0

Bodošar *Turdus pilaris* na terezijanskom grbu slobodnog kraljevskog grada Sombora, novi krilati simbol „najzelenijeg“ grada, najačavljuje glavnu temu ove knjige: popularno predstavljanje svih vrsta ptica koje kraće ili duže tokom godine žive u ovoj varoši. Stariji se sećaju oduševljenja u ornitološkim krugovima kada je, pre 33 godine, izšla knjiga o pticama susednog Apatina autora J. Lakatoša. Ova je nešto drugačija. Predstavlja samo vrste ptica koje su (u periodu 1977-2010) zabeležene u samom gradu i unutar gradskog područja. Dakle, knjiga o urbanim pticama. To je, na neki način, pohvalno budući da se urbanom ornitologijom naši pticoznanci pomalo ustručavaju baviti. Sa druge strane, pomalo je i razočaravajuće budući da svi koji poznaju drugog autora znaju da se njegov višedecenijski istraživački (posebno prstenovački) rad odvija na mnogo širim područjima zapadne i severne Bačke.

Sombor i njegova okolina mogu se pohvaliti kolikim-tolikim kontinuitetom ornitoloških istraživanja u proteklom veku i tokom tekuće decenije. Jedan od međunarodno priznatih ornitologa koji je potekao iz ove sredine, doroslovac dr Jene Purger (sada profesor, šef Katedre za ekologiju životinja na Univerzitetu u Pećuju) naglašava tu činjenicu u uvodu, pohvaljujući autore, i što ne reći ističući i značaj njihovog angažovanja u našem Društvu za zaštitu i proučavanje ptica Vojvodine. Slede kratak opis gradskog područja, metode rada i predstavljanje ptica, podeljenih na gnezdarice (59 vrsta), redovne (39) i neredovne i ređe viđene gosti (54). Svaka od 152 spomenute vrste predstavljena je imenom (na srpskom, engliskom, mađarskom i nemačkom jeziku), indikacijom prisustva tokom godine, informacijama o populacionom trendu, brojnosti parova (za većinu vrsta procenjena, za neke ređe tačno određena tokom bar jedne godine unutar pomenutog perioda), statusu, originalnom fotografijom autora načinjenom na istraživanom području (za sve vrste osim jedne!) i kratkim tekstrom. Tekstovi nemaju uniforman sadržaj. Tu su pojedine kratke informacije o mestima gnezđenja ili zadržavanja, ekologiji, pro-

menama brojnosti i distribucije unutar gradskog područja, i obavezno ukupnom broju prstenovanih jedinki u periodu istraživanja. Ova poslednja informacija možda nije najbitnija, ali je dobro ogledalo prstenovačkih aktivnosti drugog autora.

Autori su odabrali da ornitofaunu Sombora predstave na ovakav, popularan i „manje naučan“ način, želeći da pridobiju što više posmatrača ptica i saradnika na daljim inventarima ptica u Somboru. Međutim, stičem utisak da su se mogli ugledati na sada već popriličan broj ornitoloških atlasa pojedinih evropskih gradova, od kojih su mnogi i manji od Sombora, a u kojima je distribucija predstavljena rasterskom mapom.

Kako bilo, Merö i Žuljević su svakako postavili veliki ornitološki zadatak za ornitologe i ostale ornitofile u Vojvodini, a to je (sistemska) izdavanje lokalnih ornitoloških inventara u obliku popularnih knjiga. Valjda neće biti uzaludno apelovati na ornitologe u Subotici, Bačkoj Topoli, Temerinu, Senti, Zrenjaninu, Vršcu i, naravno, Novom Sadu (sve same varoši sa bogatom ornitološkom tradicijom u Vojvodini) da što pre svojim sredinama poklone upravo ovakve ili slične ornitološke knjige.

Marko Tucakov

Početkom ove godine pojavilo se još jedno zajedničko izdanje Ministarstva životne sredine i prostornog planiranja i Zavoda za zaštitu prirode Srbije. Pored njih, izdavanje publikacije pomogli su Savet Evrope i Evropska agencija za zaštitu životne sredine. Kao i u prethodnom zajedničkom projektu ove dve institucije (*Značajna područja za ptice u Srbiji*) i ovde je reč o predstavljanju područja koja imaju izuzetan značaj u zaštiti biodiverziteta u Srbiji. Onima koji se nisu previše bavili evropskom politikom zaštite prirode naziv Emerald (srpski: smaragd) verovatno deluje zbumujuće. Emerald je simboličan naziv za evropsku ekološku mrežu koja za cilj ima očuvanje i efikasnu zaštitu biljnih i životinjskih vrsta i njihovih staništa. Zasniva se na Bernskoj Konvenciji (Konvencija o očuvanju evropske divlje flore i faune i prirodnih staništa) pa je ratifikovanjem ove Konvencije 2007. godini Srbija preuzela obavezu osnivanja ovakve mreže.

Ekološke mreže danas su neizbežna tema u zaštiti prirode, ali očigledno je da i dalje postoje poteškoće u razumevanju ovih srazmerno komplikovanih koncepcija. Dodatno je zbumujuće što na području Evrope postoje dva paralelna programa ekoloških mreža, Emerald i Natura 2000. Najjednostavnije objašnjenje bi bilo da je Natura 2000 obavezujući sistem zaštite prirode za članice Evropske Unije dok je Emerald više namenjen ostalim članicama Saveza Evrope. U svakom slučaju, obe ekološke mreže su u potpunosti usaglašene, s tim što je Natura 2000 mnogo strožiji i jasnije definisan sistem. Svakako da će uvodni deo knjige, uz ove kratke napomene, biti veoma koristan ljubiteljima prirode jer će im, ako ne potpuno razjasniti, barem približiti ove programe. U narednom delu dati su pregledi tipova staništa i vrsta koji su prisutni u Srbiji, a koji se nalaze na listama evropskih pravnih dokumenata (Bernska Konvencija, Direktiva o staništima, Direktiva o pticama). Najinteresantnija je standardizovana lista prioritetnih tipova staništa prisutnih u Srbiji sa paralelnim engleski i srpskim nazivima. Liste vrsta više predstavljaju predloge

referentnih lista za navedene pravne dokumente i svakako da ih je potrebno dodatno doraditi. Određeno osveženje predstavljaju UTM karte rasprostranjenja izabranih staništa i vrsta (1 stanište, 2 ptice, 1 sisar, 4 biljke). Skromno, ali ostaje nam da se nadamo da će se u budućim publikacijama nalaziti više ovakvih konkretnih informacija o vrstama. Priča o ekološkim mrežama se, matematički precizno, prekida sa prvom trećinom knjige. Preostali deo knjige nije mnogo više od pregleda izabranih zaštićenih područja.

Prosto rečeno, Emerald u Srbiji je pregled vrsta i staništa sa aneksom Bernske konvencije prisutnih u zaštićenim prirodnim dobrima Srbije, a ne pregled njihove prisutnosti na celoj teritoriji države. Autori se jesu ogradiли da je ovo lista mogućih područja i da je treba proširiti, ali je ipak šteta što su propuštena neka dobro poznata i veoma značajna područja. Najbolji primer za to su neki ribnjaci u Vojvodini, ljubiteljima ptica vrlo dobro poznati, koji predstavljaju ključna područja za mnoge vrste čaplji. Ipak, pregled 61 područja daje dosta korisnih podataka. Pored opštih karakteristika svakog područja dat je i kodirani spisak prioritetnih vrsta i staništa. To znači da ćete, ukoliko želite da znate o kojoj se vrsti ili staništu radi, morati da se vratite u uvodni deo knjige i da odgovarajući kod pronađete u referentnim listama. To baš i nije praktično, ali su autori očigledno bili veoma ograničeni obimom knjige. Pored toga, veoma pregledno su predstavljeni i podaci o upravljaču datog područja, zakonskom aktu na osnovu koga je proglašeno, geografske odrednice i podaci o međunarodnom statusu. Treba imati na umu da je do ovih podataka nekada neočekivano teško doći. Karte područja su isuviše male da bi pružale više informacija pored osnovnog geografskog položaja i oblika područja. Novi kvalitet je što su karte rađene u

digitalnom obliku i uz korišćenje digitalnog elevacionog modela. Svako područje propraćeno je sa četiri fotografije predela i vrsta. Primetno je da izdavač ponovo nisu posvetili dovoljno pažnje da obezbede kvalitetne fotografije, već su uglavnom koristili svoj već pomalo izraubovan arhiv. Možemo prihvati da kvalitetne fotografije nisu bile prioritet u ovoj publikaciji, ali je takođe činjenica da su nekim skorašnjim izdanjima iz oblasti zaštite prirode postavljeni mnogo viši standardi kvaliteta i atraktivnosti fotografija. Na samom kraju knjige nalazi se spisak svih stručnjaka koji su učestvovali u projektu. Pored impresivnog broja učesnika na projektu raduje i to što oni dolaze iz više različitih institucija.

Za konačnu ocenu ćemo morati razdvojiti samo knjigu od generalnog koncepta projekta. Knjiga ipak predstavlja pomak u izdavaštvu naših zvaničnih institucija i unosi neke nove standarde u kvalitet podatka i u njihovu prezentaciju. Zato donekle i čudi činjenica da knjiga do sada nije zvanično promovisana i praktično je zanemarena od strane oba izdavača. Što se generalnog koncepta projekta tiče, prava je šteta što se nije barem pokušalo uhvatiti u koštac sa nekim od problema koje nosi veoma zahtevan proces izrade ekoloških mreža. Izabrana je linija manjeg otpora i samo su prepakovana postojeća zaštićena područja, iako je svima jasno da to ne predstavlja ekološku mrežu u pravom smislu. Reklo bi se da i sami izdavači Emerald shvataju samo kao vežbu pred mnogo ozbiljniji zadat - Natura 2000. Nadamo se da će do tada svima biti jasno da se pri izradi ekoloških mrež moramo oslanjati samo na egzaktne podatke o realnom rasprostranjenju vrsta i staništa i da moramo izaći iz okvira zaštićenih područja.

Goran Sekulić

Vitezovi na Zasavici

Tek otkako je porasla bibliografija o Specijalnom rezervatu prirode Zasavica, počelo je češće da se čuje za braću Dombrovski. Oni su krajem XIX veka „prvi posle Pančića“ ornitološki otkrili tu čudesnu baru/reku/rukavac što „baj-pasuje“ Drinu i Savu. Svojim radom „Osnovi ornitologije sjeverozapadne Srbije“ iz 1895. (Glasnik Zem. muz. u BiH 7: 63–104.), stariji brat Ernest Dombrovski zaista je postavio osnove naše ornitologije. Ko su u stvari bili ti plemići zvučnih poljskih prezimena i otkud oni u Srbiji?

Ernest Vitez fon Dombrovski (Ernst Ritter von Dombrowski, na slici), stariji od dvojice braće, rođen je 7. septembra 1862. u dvoru Ulic (Ullitz) u današnjoj Češkoj. Plemićka feudalna titula viteza, ili nemački ritera, druga je po rangu, odmah ispod titule *Freiherr*. Nasledna je, a u austrijskoj carevini mogla je biti dodeljivana i građanima za zasluge. Dombrowski je nemački napisano poljsko prezime Dąbrowski, koje bi odgovaralo našem Dubravskim, jer je Dąbrowa isto što i naša Dubrava – hrastov (dubov) gaj.

Bio je Ernest čuveni lovac i pisac. Njegov otac, habsburški dvorski nadzornik lova, lovac i takođe pisac Raul fon Dombrovski, dao ga je, kao šesnaestogodišnjaka na vojne škole u Hajnburgu (Austrija). Ernest je međutim ostavio kadetsku špadu posle tri godine i dao se na prirodničke studije. Od 1887. do 1891. živeo je u Blazevicu (Blasevitz) kraj Drezdena u Nemačkoj, kao glavni urednik časopisa „Lovac (Weidmann)“, a zatim je od 1891. do 1894. kao dvorski nadzornik lova bio u službi kneza od Rojsa „Stare loze“ (Reuss ältere Linie) u Grajcu (Greiz). Posle Prvog svetskog rata Kneževina Rois pripala je Tiriniji, kasnije saveznoj državi u Nemačkoj.

Ernest Dombrovski je od tada počeo da se bavi istraživanjima i da objavljuje brojne knjige o lovu, lovačke priče i drame, kao i članke na specijalizovane teme. Osim za nas važnog članka o pticama severozapadne Srbije, pred kraj života, ratne 1916. godine objavio je u Gracu knjižicu „Lov na ratiju – uspomene putujućeg lovca i prirodnjaka po ratistima Karpata, Galicije, Srbije, Bosne i Hercegovine (Jagd- und Schlachtfelder - Erinnerungen eines fahrenden Weidesellen und Naturforschers aus den Kriegsgebieten der Karpaten, aus Galizien, Serbien, Bosnien und der Herzegowina)“, u koju bi bilo zanimljivo zaviriti. Riter Ernest je umro relativno mlad, 13. decembra 1917. u Gracu.

Ornitozima je možda poznatiji mlađi brat Robert Vitez Dombrovski (1868–1932).

Taksidermiju (prepariranje) naučio je u bečkom Prirodnjačkom muzeju, a od 1895. do 1916. bio je prvi preparator kod slavnog rumunskog prirodnjaka Grigora Antipe u bukureštanskom nacionalnom prirodnjačkom muzeju. Robert Dombrovski bio je poznat po svojoj veštini i znanju, tako da je 1903. za muzejski rad dobio srebrnu medalju od Akademije nauka (zlatnu je dobio Grigore Antipa). I u današnjoj postavci izloženi su njegovi preparati. Zadivljuje svežinom diorama s jatom njegovih velikih droplji *Otis tarda* (Virtuelna izložba na <http://www.antipa.ro/virtual/panorama-muzeul-de-istorie-naturala-grigore-antipa-1.html>).

Kasnije je postavljen za prvog direktora Zoološkog vrta u Bukureštu. Odmah je osnovao i sopstvenu firmu *Dermoplastisch.-Museologisches Institut 'Dobrudscha'* preko koje je lifierovao punjene ptice, jaja i ostale „prirodnine“ klijentima u celom svetu. Značajne zbirke ptica Roberta Dombrowskog nalaze se i u Prirodnjačkom muzeju u Beču i u Zoološkom muzeju u Amsterdamu. Međutim, on je skupljao i preparirao i sisare i izrađivao lovačke trofeje. Njemu pripada zasluga i za holotipove nekih novih vrsta slepih miševa *Chiroptera*. Rumunsku ornitologiju najviše je zadužio svojim čuvenim delom *Ornis Romaniae* iz 1912.

Viteza Roberta međutim sreća je sasvim napustila. Prvim svetskim ratom, odnosno njegovim posledicama, izgubio je svu svoju imovinu. Vratio se u Beč, a zatim jedno vreme radio kao taksidermista u Poljskoj, u mestu Lukuf (Łuków). Godine 1929. naselio se u Laksenburgu kraj Beča. Umro je u bedi, tri godine docnije, posle ujeda otrovne zmije.

Elem, mlada braća vitezovi imala su namjeru da se na tri godine nastane u Kraljevini Srbiji i da za to vreme intenzivnim radom prouče tu tada ornitološki nepoznatu zemlju. Planirali su da prve godine iz baze u Šapcu proučavaju Podrinje i Posavinu, druge iz Zaječara Podunavlje i Timočki kraj, a treće iz Niša jug Srbije uključujući i Kopaonik. Tako su došli 9. septembra 1893. u Šabac i odmah i počeli da obilaze severozapadni deo zemlje, uz granicu, na samom strateškom pravcu budućeg napada Austrije preko Drine i Save, a sve loveći i preparirajući ptice za Zemaljski muzej BiH u Sarajevu. Nisu mogli odabrati gore političko vreme. Maloletni Kralj Aleksandar je dvorskim udarom 1. aprila te godine zbacio namesništvo i proglašio se punoletnim, a zatim odobrio povratak prognanog oca,

abdiciranog Kralja Milana. Rasplamsale su se borbe radikalni liberala. Počele su da se pletu najrazličitije dvorske i diplomatske spletke, a bogami i da se kuju vojne zavere. Kralj Aleksandar je postepeno napuštao austrofilsku politiku svoga oca, a s druge strane Austrougarska je otvoreno najavljivala aneksiju Bosne i Hercegovine koju je držala pod okupacijom od Berlinskog kongresa. Početkom aprila sledeće godine, Kralj je izvršio drugi udar, ukinuo liberalni ustav i vratio stari tzv. Namesnički iz 1866. Odmah je austrijskim državljanima Dombrovskim uručeno naređenje da se pokupe i napuste Kraljevinu. Ovi su se međutim žalili i uspeli da svoj odlazak odlože do juna 1894.

Tako se posle samo deset meseci pre-rano završila ta ornitološka ekspedicija braće Dombrovski. Pa ipak, ona je donela vrlo bogate rezultate. Zabeležene su čak 203 vrste ptica, od kojih je 165 dokazano primercima (koje je najviše preparirao Robert), a za 74 vrste gnežđenje je dokazano jajima. Zbirka Dombrovskih detaljno je obrađena (V. Vasić i S. Obratil, 1990: Glas. Zem. muz. BiH, PN NS 29: 1–184). Međutim, Ernest Dombrovski bio je razočaran malobrojnošću ptica u tom delu Srbije. Uzrok vidi u tome što „...je Srbijanac upravo bijesan progonitelj svake životinje, te po nedeljama i blagdanima sve praska stoji pušaka po cijelom onom kraju,... U svakog seljaka ima pušku, a i po varošima zahtjeva dobar ton da budeš ‘lovac’; pa i sama gimnazijalska mladež šabačka po nedeljama izlazi jatomice, da ubija što joj baš dođe pod ruku. Mir vlada donekle samo u velikoj bari Zasavici,... pa je onde u istinu,... bujan ptičiji život.“ Valjda nije i danas tako?

Voislav Vasić

Određivanje vrsta ptica u prirodi

Kljun divlje guske *Anser anser*

Foto: Katarina Panović

Jedno od najvećih zadovoljstava posmatranja ptica je u identifikaciji na terenu, tj. sposobnosti da tačno odredite vrstu posmatrajući/oslушкиujući je u prirodi. Vrsta se određuje na osnovu izgleda, staništa koje nastanjuje (ipak, ne zaboravite da ptice imaju krila i znaju da osvanu gde im se niko ne bi nadao), ponašanja, pesme i glasanja. Obratite pažnju na **ISAP** – izgled, stanište, aktivnost i pesmu:

Izgled

Građa tela je nešto što zahteva bar hrane i skupine da bi bilo uočeno i kako-tako opisano, ali je pitanje *kako je ptica građena* ključno za tačno određivanje vrste. Da li je pufnasta kao crvendač ili vitka poput bele pliske? Kako drži telo kada stoji: skoro horizontalno, iskošeno, skoro vertikalno, vertikalno? Veličinu ptice je na terenu teško proceniti pa je najbolje da je uporedite sa nekom drugom pticom opaženom u blizini.

Oblik kljuna govori o načinu ishrane. Kakav joj je kljun – dugačak i tanak kao kljun zviždaka (insekti), kratak i kupast kao kod vrapca (zrnavlje), izdužen, bođežu nalik kljun čaplje (riba), ili povijen kao sokolov (meso)?

Građa nogu govori o načinu života i otuda o vrsti ptice. Najduže noge imaju čaplje i rode – ptice koje se hrane gacajući po barama, a na drugom kraju lestvice su čiope koje se hrane u vazduhu, sleću jedino na svoje gnezdo i imaju najmanje noge u svetu ptica.

Koje je boje vaša ptica? Većina ptica je *svetlij odozdo i tamnija odozgo*, ali postoje li karakteristične boje, odnos svetlo-tamnih površina na krilima, nadrepku i repu, svetlij i tamnije pruge na glavi? Obično nije važno da upamtite celovit raspored boja na ptici, dovoljno je da znate one ključne odlike, tzv. *karaktere*. Ali da karaktere i zapamtite, trebaće vam i vreme i iskustvo.

Stanište

U kom staništu je ptica opažena? U ravnici, pobrdu ili visoko u planini (da li znate nadmorsku visinu, približno)? Da li je bila na vodi (more, reka, jezero, močvara?), na peščanoj ili šljunkovitoj plaži, na muljevitoj obali? U tršćaku ili šikari, na livadi ili sveže uzoranoj njivi,

u živici, peščari, šumi (listopadnoj, četinarskoj, mešovitoj, retkoj, gustoj?)? Ili na tresavi, kršu, litici ili siparu podno nje, visokoplanskim pašnjacima i rudinama? Ili je bila u tzv. veštačkim staništima poput solana, ribnjaka, šećeranskih kolektora, đubrišta, rudarskih kopova i jalovišta, naseljenih mesta, duž saobraćajnica? Osim *makro-staništa*, zabeležite i *mikro-stanište*: viđena na tlu (u retkoj ili gustoj travi, visokoj ili niskoj, kontinuiranoj ili rascepkoj, ili na goloj zemlji) ili u krošnji (nisko ili visoko, na stablu ili spoljnim granama)?

Aktivnost

Šta ptica radi? *Traga za hranom?* Da li je lovi u vazduhu, da li je vreba sa grane, da li je traži na kori drveta ili ispod nje, na tlu, na površini vode ili roni za njom? *Leti?* Da li duboko ponire i uzdiže se kao veliki detlić, ili brzo i pravolinijski kao vodomar. *Hoda?* Korača, skakuće, gaca po mulju, pliva? Da li korača kao čavka, ili skakuće kao vrabac?

Pesma i glasanje

Iskusni posmatrači ptica će većinu malih pevačica poznati po pesmi iako ih po gustim krošnjama uopšte ne vide. Uloga pesme je u odbrani teritorije od suparničkog mužjaka, te u privlačenju ženke i snaženju veze unutar para. Pevanje dostiže vrhunac tokom prolećnih zora, i šetnja šumom ili poljem u to vreme obećava pravi koncert. Ukoliko ne možete da odredite vrstu po sluhu, pratite pesmu da locirate pticu radi vizuelne identifikacije.

Razlikovanje glasova ptica u kakofojni raznih zvukova koji nekad dolaze i od insekata, vodozemaca ili sisara, zahteva mnogo znanja i sluha. Mimo pesme, ptice oglašavaju upozorenje na opasnost, ispuštaju glasove za održavanje veze unutar para ili unutar jata, te glas koji upozorava partnera/jato na hranu, potom pijukanje mladih koji traže da budu nahranjeni, javljanje u letu, kao i agresivno oglašavanje kojim se tera uljez. Kako bilo, ovi glasovi nisu toliko razvijeni kao pesma, te je često teško odrediti koja ga vrsta proizvodi.

Uz pomoć interneta ili u specijalizovanim prodavnicama može se doći do snimaka pesama i glasanja svih ptica naše zemlje i Evrope, ali osluškivanje na terenu ipak je nezamenljivo.

Kljun kaščara *Platalea leucorodia* prilagođen za filtriranje sitnih vodenih organizama

Foto: Katarina Panović

Kljun buljine *Bubo bubo* - tipičan za sove

Foto: Katarina Panović

Močan kljun grabljivice: belopleći belorepan *Haliaeetus pelagicus*

Foto: Katarina Paunović

Problemi u identifikaciji

Da vam identifikacija ne bude suviše laka, pobrinule su se mnoge vrste koje imaju različito zimsko i letnje perje, a često se razlikuje i perje mužjaka od perja ženke, perje mladih da i ne pominjem.

Zimsko i letnje perje u stvari znači da se razlikuje svadbeno perje koje ptica stiče krajem zime i zadržava do sredine leta i kraja sezone gnežđenja, kada stiče manje upadljivo zimsko perje. Odrasli, polno zreli mužjaci obično su izraženijih kontrasta i, kod mnogih vrsta, upadljivijih boja nego odrasle ženke.

Mlade pevačice po napuštanju gnezda imaju svoje juvenilno perje (retko prikazano u ključevima), te izgledaju kao *nedovršeni odrasli*, što traje nekoliko nedelja.

Kljun zrnjeda: fazan *Phasianus colchicus*

Foto: Katarina Paunović

Iz svega proizilazi da je jedino pesma pouzdan metod identifikacije? I kada se upoznate sa pesmama ptica, javlja se problem mimikrije: neke ptice uključuju čitave deonice pesama drugih vrsta u svoj repertoar!

Ipak, nije sve to baš toliko teško. Makar polovina vrsta sa kojima ćete se sresti nije teška za identifikaciju, a i kod onih preostalih, često je veći problem locirati pticu dvogledom i zadržati je u vidnom polju dovoljno dugo da je dobro osmotrite.

Dragan Simić

Čubasta ševa *Galerida cristata* uglavnom se hrani insektima

Foto: Katarina Paunović

Kljun domaćeg goluba *Columba livia f. domestica*

Foto: Katarina Paunović

Dugovečne vrste poput orlova dodatno usložnjavaju identifikaciju time što posle juvenilnog perja ne stiču perje odrasle jedinke jer polnu zrelost stiču sa 4-6 godina starosti, te imaju nekoliko *pubertetskih* izdanja. Zato je kod grabljivica dobro poznavati ove razlike, ali ključno građu tela i način leta.

Najzad, ptice se mitare, tj. menjaju perje, neke vrste postepeno (stanarice), druge u kratkom vremenskom periodu (selice), i primećene usred mitarenja, predstavljaju pravi izazov za identifikaciju.

I da sve bude još složenije, ovde nije kraj. Svetlosne prilike daju svoj doprinos zabunama. Što je veći kontrast između ptice i pozadine, ona se posmatraču čini krupnjom. Npr. tamna ptica naspram svetle pozadine deluje impozantnije od svetle ptice iste veličine. Tačkođe, viđena u protivsvetlu i najšarenija ptica deluje tamno.

Foto: Katarina Paunović

Sabljarka *Recurvirostra avosetta* se hrani u mulju i plitkoj vodi

Jermenija i Nagorno-Karabah

Zemlja endemske atrakcija

straživanje ptica na Kavkazu za mene je uvek bilo izazov koji sam čekao sa nestrpljenjem. Još pre nekoliko godina, od početka rada u Prirodnjačkom muzeju, u potrazi za znanjem, a pre svega sa željom da proučavam ptice Balkana uz pomoć molekularnih metoda, stupio sam u kontakt sa svojim današnjim mentorom Sergejem koji je tada radio na Kavkazu. Nažalost, sticajem čudnih okolnosti bili smo pre toga zajedno na nekoliko ekspedicija ali ne i na ruskom delu Kavkaza koji je Sergej redovno obilazio. Kada sam dobio poziv da idem u Jermeniju, od 15. juna do 9. jula 2010. bio sam uzbuden, pre svega zbog izgleda da će moći da istražujem ptice novih šumskih staništa, ali i zbog visokoplaninskih ptica koje zauzimaju posebno mesto u mom srcu.

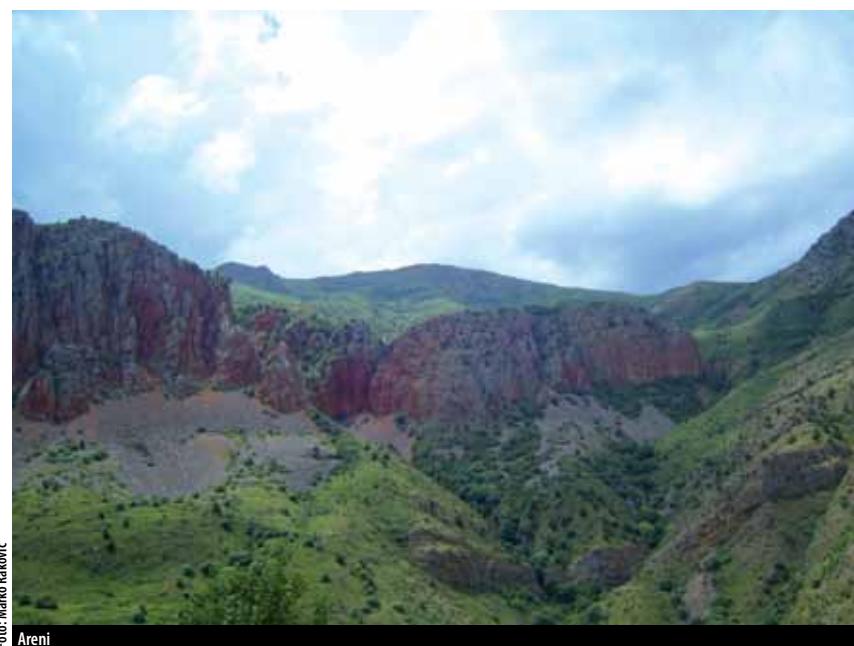
Zašto Kavkaz? Kavkaz predstavlja internacionalno priznatu vruću tačku biodiverziteta. Opisane su tri endemične vrste ptica sa ovih prostora: kavkaska koka *Tetraogallus caucasicus*, kavkaski tetreb *Tetrao mlokosiewiczi* i planinski zviždak *Phylloscopus lorenzii*. Smatra se da oko 60% svih vrsta ptica ima endemičnu podvrstu koja obitava na području Kavkaza. Međutim, procenat endemičnih vrsta je značajno veći nego što je opisano, i naš zadatak je bio da skupimo uzorke za ge-

netske analize sa ovog prostora, uglavnom šumskih pevačica, i da ukažemo na značaj zaštite šumskih staništa koja se jako eksplloatišu na ovim prostorima.

Prvi susret sa Jerevanom, prestonom Jermenije, usledio je posle višečasovnog leta od Beča. Pošto je bilo rano jutro, imao sam sreće da iz kola posmatram, između ostalih, senegalske grlice *Streptopelia senegalensis* koje su veoma

česte. Naši domaćini, Marina koja se bavi proučavanjem gmizavaca i njen muž bili su jako gostoprimaljivi. Već prvog dana smo upoznali deo Jerevana i čak smo stigli da odemo do jedne manje klisure nadomak grada.

Plan za narednih par dana je bio da sačekamo drugi deo ekipe koji dolazi iz Portugalije i bavi se proučavanjem guštera, pa da zajedno krenemo u obilazak Jermenije. U međuvremenu, posetili smo lokalitet koji je na mene ostavio najveću utisak na celom putovanju. To je bila planina Aragac (najviša planina u Jermeniji i na celom Malom Kavkazu), 40 kilometara severozapadno od Jerevana. Ova planina vulkanskog porekla visine je 4095 m. Do tada nikada nisam boravio na tolikoj nadmorskoj visini. Na planini ima mali broj lednika, a asfaltni put gotovo da vodi do samog vrha. Na 3000 m visine, uz sam put na pašnjacima na krupnijem kamenju, naišli smo na tipično stanište ušate ševe *Eremophila alpestris penicillata*. Tada sam posmatrao preko 300 ptica razbijenih u parove, kao i prve mladunce. Pored njih, prvi put na nešto manjoj nadmorskoj visini posmatrao sam po par belogrilih slavuja *Irania gutturalis* i crvenokrilih zeba *Rhodopechys sanguinea*. Takođe, veliki broj planinskih trepteljki *Anthus spinolella*, livadskih trepteljki *A. pratensis* i surih orlova *Aquila chrysaetos* mogao se videti uz put. Doživljaj smo ponovili i sle-

Ušata ševa *Eremophila alpestris penicillata*

šinama, naročito blizu Jerevana, boravilo je mnoštvo modrovrana *Coracias garrulus* koje se tamo gnezde bukvalno na svakih 100 m puta. Ono što me je posebno iznenadilo je fosil ptičjeg pera nepoznate starosti kojeg smo slučajno spazili na kamenu ugrađenom u kuću pored koje smo stali da se malo odmorimo.

Pored grabiljivica, u kanjonima smo videli veliki broj istočnih brgljeza lončara *Sitta tephronota*, kao i modrokosova *Monticola solitarius*, a u manjim šumarcima u žbunju prevale su kaspijske grmuše *Sylvia mystacea*. Dalji put nas je vodio preko planinskih prevoja, uglavnom kroz pašnjake i livade. Pošto nije bilo granice između Jermenije i Karabaha, jedini prelaz između dve države sam osetio u smislu pogoršanja puta. Veliki broj napuštenih sela, kuće bez krova i uništeni putevi svedočili su o posledicama nedavnog rata između Karabaha i Azerbejdžana. Sukobi su sporadični i dan danas u graničnim oblastima. Kad smo stigli na sam jug Karabaka, u predeo polupustinja, posmatrali smo veći broj dugorepih svračaka *Lanius nubicus* i persijsku pčelaricu *Merops persicus*, kao i najveću otrovnicu iz roda šarki, jermensku lјuticu *Vipera radde*.

Posle dva noćenja, uputili smo se drugim putem ka jezeru Sevan u Jermeniji. Uz put smo videli jednu veoma interesantnu vrstu/podvrstu indijskog vrapca *Passer (domesticus) indicus* u jatu koje je brojalo oko 400 primeraka. Ova vrsta/podvrsta se razlikuje od običnog vrapca pokućara pre svega po ekološkim navikama: po izboru staništa i socijalnom životu. Bila su brojna i jata ružičastih čvoraka *Sturnus roseus*. Sevan je najveće jezero u državi, sa 940 km². U prošlosti je zahvatalo mnogo veću površinu, ali uticajem

čoveka nivo vode se od 1933. do danas smanjio za 13,5 m. Jezero je omiljena turistička destinacija i nalazi se na 1900 m nadmorske visine. Gnezdeća populacija endemičnog jermenskog galeba *Larus armenicus* (4.000-5.000 parova), za koga se smatra da je odvojeno evoluirao baš na ovom jezeru, u potpunosti je vezana za lokalna ostrvca.

Nakon posete jezeru uputili smo se na krajnji sever zemlje gde smo ostali par dana hvatajući ptice u četinarskim šumama. Od interesantnih vrsta hvatali smo male muharice *Ficedula parva*, običnog popića *Prunella modularis*, kao i jelove se-nice *Parus ater*. Do kraja puta ostali smo

Foto: Svetozar Djordjević

Vrtna strnadica *Emberiza hortulana*

u severnom delu Jermenije gde smo bili smešteni u istraživačkoj stanicu Biološkog fakulteta. Radili smo u listopadnim šumama, uglavnom hvatajući planinske zviždake, rumenke *Carpodacus erythrinus*, zimovke *Pyrrhula pyrrhula* i druge uobičajene vrste.

Jermenija još uvek čuva veliki diverzitet ptica i staništa, sa malim negativnim uticajima ljudi na životnu sredinu. Ljudi su otvoreni i uvek spremni da pomognu bez obzira u kom se delu Jermenije ili Karabaha nalazite, a u isto vreme poštuju tuđu privatnost. Toplo preporučujem posete ovim zemljama.

Marko Raković

Mahdija: o nekim tuniskim pticama

Foto: Vlastav Vasić

Jednobojni čvorak *Sturnus unicolor*

Polazeći krajem septembra 2010. na zadocnelo porodično letovanje, bio sam rešio da to bude pravo odmaranje, u maniru tipičnih balnearnih turista. Imali smo namjeru da se – negde gde je i u oktobru vrlo toplo – samo kupamo i izležavamo na ležaljkama u šarenom hladu. Izabrali smo jedan *all inclusive* hotel u južnom Tunisu, u sasvim turističkoj zoni, u okolini varošice koja se zove Mahdija. Nismo hteli ništa što bi moglo da nas podseti na istraživačko lomatanje i naš uobičajeni *terendžijski* život! Nećete verovati, ali od svoje ornitološke optike poneo sam na put samo najmanji, gotovo pozorišni dvogled – nisam ni ptice hteo da gledam! Umesto toga, dovukli smo dosta knjiga za ležeće čitanje, najviše Agate Kristi. Uopšte nije bilo ni najmanje slutnje da bih mogao da imam o čemu da pišem za „Detlić“. Međutim, jedno su namere, a drugo je stvarnost.

Sve je počelo već od prvog momenta, još pre nego što se minibus, koji nas je dovezao sa aerodroma, sasvim zaustavio pred ulazom u hotel.

Pre dakle nego što se u sumrak minibus zaustavio ispred hotela, obraslog u bugenvilije, bršljan i druge puzavice, začuo se zaglušujući žamor/ žubor nekoliko hiljada vrabaca sjaćenih na noćenje na puzavica i drveću koje gusto raste uz zidove hotela. Odavno nisam prisustvovao tolikom okupljanju vrabaca. Nekada je takav prevečernji horski cvrkut dživđana, koji se okupljava na zajednička noćilišta u gustim krošnjama drveća, bio nešto uobičajeno i u Beogradu. Više nema tih vrabaca, a i da ih ima – niko ih od gradske buke ne bi čuo. Međutim, jedan od najvećih zborova vrabaca koje sam ja u svom ornitološkom životu video bio je upravo na tuniskom hotelu.

Dok sam u sobi raspakivao prtljag, shvatio sam da nešto nije u redu s glasom tih vrabaca. Ton je bio dobar, ali je boja

kanda bila metalnija. Otrčao sam da proverim i – naravno – svi su bili španci *Passer hispaniolensis*. Verujem da se svako veče samo na tom jednom hotelu okupi desetak hiljada španaca. A ja sam ukupno u životu video možda samo nekoliko stotina. Gledao sam ih otada dve nedelje. Pa tako znam čak i šta španski vrapci u oktobru večeraju: urme. I znam da imaju mnogo deblje kljunove od domaćih vrabaca, što je možda lokalna odlika. Ali nisam samo ja motrio na vrapce.

Prvo ih, dok pred veče pristižu na noćilište, presreću pustinjski mali sivi sokolovi *Falco peregrinoides* i obične vetruske *Falco tinnunculus*. Sokolovi ih kao munje gađaju u vazduhu, a vetruske ih proganjavaju do zemlje i među granjem (love obično u paru). Ništa od toga nisam uspeo da slikam. Kad padne mrak, nastupaju hotelske mačke i sove. Mačke se akrobatski veru do najviših grana, a viđao sam noću i kako se sove zaleću prema mestima gde su najgušće okupljeni usnuli vrapci, ali nisam bio siguran u vrstu. Najviše su mi ličile na kukuviju *Tyto alba*, ali nikad nije bilo dovoljno svetlosti za pouzdano prepoznavanje.

Ipak, jedne noći, u gluvo doba, probudih se i sedoh na krevet, sa utiskom da sam čuo vrisak. Soba je bila u najmirnijem krilu hotela, a krevet blizu velikih otvorenih vrata od balkona koji gleda u tih deo prostranog hotelskog parka, odakle nikad nikakva muzika ni buka nije dopirala. Osluškivao sam. U poluprobuđenoj svesti i pod uticajem literature koja mi je bila ostala otvorena pored jastuka to je bio krik posle koga treba da sledi povik: „Upomoći! Ubistvo!“ Imao sam nejasan osećaj da prvo treba da ispitam francusku sobericu koja je i otkrila mrtvog Ser Olivera u biblioteci i da obratim pažnju na tragove stopala u leji mačuhica pored prozora u prizemlju...

A onda se, sasvim blizu, iz miraka ponovo razlegao krkljavi krik. Nije bilo sumnje da sam sasvim budan i nisam imao nikakve dileme o prirodi tog neljudskog glasa. Provirio sam iznad ograde balkona i odmah se tiho odvukao da uzmem fotoaparat, pa se vratio da pokušam da s kreveta slikam jednu kukuviju koja je bila na kazuarini naspram našeg balkona (kazuarina je egzotični četinar). Sve me je podsetilo na onu situaciju kada mi je lane, usred Beograda, na prozor sleteo sivi soko. U tom su se vrišteći pojavile još dve kukuvije, od kojih je jedna

donela sveže ulovljenog vrapca. Uopšte se nisu obzirale na sevanje mog slabunjavog blica i čitav sat nisu pokazale nameru da odu, nego su preda mnom obavile svoju toaletu i stajling. Slikao sam do poslednjeg ampera u baterijama fotoaparata. Onda sam nastavio da spavam, a one su ostale. Ujutro sam otišao da tražim izbljuvke i uspeo da nađem jedan, ali su u njemu bili isključivo slepi miševi (nekoliko omanjih).

Medutim, glavni okupatori hotela nisu bili španski vrapci nego čvorci jednobojsi *Sturnus unicolor*, koje sam prvi put u životu posmatrao. Iako je bio oktobar, stalno su pevali i ulazili u gnezda po celom hotelu (procenjujem da kolonija možda ima preko 300 parova), ali nikad nisam video da nešto nose. Možda samo čuvaju svoja gnezdilišta. Zanimljivo je da je među njima bivao i po koji obični čvorak *S. vulgaris*. Čini mi se da jednobojni čvorci lepše pevaju od običnih čvoraka, mnogo manje škripavo.

Mira nisam imao ni na ležaljci pored plaže. Iznad glave mi se stalno draq veći svračak *Lanius excubitor*, koji je tamo

stanarica. Pesma (stalno je pevao, bez obzira na oktobar) liči mu na pesmu rusog svračka *L. collurio*, samo je glasnija. To mi je bilo prvi put da je čujem. Sit sam ga se naslikao ne ustajući s ležaljke. On je lovio larve nekih krupnih skakavaca koji su se vrzmali po travi hotelskog parka.

Nije mi ovo bio prvi boravak u Tunisu. Pre 9 godina bio sam još južnije, na ostrvu Čerba. Tamo sam gledao, između ostalog, jata sredozemnih galebova *Larus audouinii*, koji su noću lovili ribu okupljenu u jednoj dobro osvetljenoj trajektskoj luci. Posle toga sam bio u nacionalnom parku i rezervatu biosfere Čebel Bu-hedmi, gde se čuva jedno od poslednjih prirodnih i divljih jata ružičastovratih ili severnoafričkih nojeva dominantne podvrste *Struthio camelus camelus*. Na mene su međutim veći utisak ostavile dve druge, neverovatno elegantne i ljudske riđe-bele dlakave sahare Životinje: sabljorogi oriks *Oryx dammah* i gazela dama *Nanger dama mhorr*, obe u kategoriji iščezle u divljoj prirodi.

Vojislav Vasić

Veliki svračak *Lanius excubitor meridionalis*

Foto: Vojislav Vasić

CRNA HRONIKA

Lovočuvar ubio mišara

Prišlo je obilaska Maljena, 9. 5. 2010., videli smo lovca koji je upucao i sa sobom poneo odraslog mišara *Buteo buteo*. Šokirani ovom pojavom prišli smo mu i zahtevali da se identificuje i objasni nam zašto je to uradio. Lovac, Predislav Matović, lovočuvar, rekao je da je mišara ubio kako bi zaštitovalo lokalne fazane. Protiv počinjocu ovog krivičnog dela podneta je krivična prijava Republičkoj inspekциji za zaštitu životne sredine, Republičkoj šumarskoj i lovnoj inspekciji Generalnog inspektorata Ministarstva poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede i Ministarstvu unutrašnjih poslova Republike Srbije. U prijavi smo zahtevali da se na osnovu člana 269, stav 2 i člana 276, stav 4 Krivičnog zakona (Službeni glasnik RS 85/05), okrivljeni strogo procesuiru, a na osnovu člana 276 stav 5 da se sva sredstva koja su korišćena u krivolovu oduzmu. Odštetnim cenovnikom za utvrđivanje visine naknade štete prouzrokovane nedovoljenom radnjom u odnosu na pojedine primere stroga zaštićene i zaštićene divlje vrste (Službeni glasnik RS 37/10), određena je suma od 160.000 dinara za ubijanje mišara.

Foto: Peter Zomer

Milan Ružić

Potrebbni volonteri za obuku početnika birdwatchera!

Dodite da se naspavate i odmorite
u šumskoj tišini Obedske bare !

Ugostiteljsko-turistički objekat, restoran domaće kuhinje sa prenoćištem, "OBEDSKA BARA", nalazi se u istoimenom specijalnom rezervatu prirode, udaljen oko 25km od Autoputa Beograd-Zagreb, od izlaza "Pećinci", a isto toliko i od izlaza "Šimanovci". Novi Sad je putem preko Rume, udaljen oko 70 km. Objekat se nalazi na obodu mesta Obrež, prema Kupinovu, na samoj obali Obedske bare.

Posedujemo 18 dvokrevetnih soba i restoran kapaciteta 200 mesta. U okviru restorana nudimo i dva izdvojena, posebno uređena separa sa po 15 i 30 mesta, dok letnja bašta restorana ima oko stotinu mesta. Svaka soba ima kompletno kupatilo i balkon, a 15 soba je sa pogledom na Obedsku baru i šumu koja je okružuje. Oko objekta se prostire veliki uređeni park sa vidikovcem. Kompletan eksterijer i enterijer zgrade objekta je upravo obnovljen.

Cene prenoćišta i dnevnog odmora su izuzetno povoljne !

Menadžment "OBEDSKE BARE" je svojim poslovanjem opredeljen i u pravcu korporativne i socijalne odgovornosti, kako prema lokalnoj zajednici, tako i šire. Specijalizovani smo za organizaciju izložbi, likovnih kolonija, seminara i predavanja. Od tih aktivnosti, mnoge su bile humanitarnog karaktera.

POSEBNE
POGODNOSTI
ORGANIZOVANIM
GRUPAMA

DODATNE SPORTSKO - REKREATIVNE AKTIVNOSTI

- Šetnje po Specijalnom rezervatu prirode - sa ili bez vodiča
- Iznajmljivanje bicikla i raznih sportskih rekvizita kao i ribolovačkog pribora
- Sportski ribolov
- Iznajmljivanje čamaca - sa vodičem ili bez vodiča
- Posmatranje i fotografisanje ptica

- **Penzioneri:** jednodnevni izleti i drugarske večeri
- **Sportski klubovi:** pripreme sportista
- **Učenici:** jednodnevni izlet + đački obrok = odlična cena!
- **Studentske grupe i organizacije:** eko kampovi i predavanja
- **Autobus iznenađenja:** posebna ponuda za turističke agencije

ZA VAŠE BEZBEDNE AKTIVNOSTI
PROIZVODNJA OBIM

Prodaja:
ul. Gandijeva 101
Novi Beograd

tel: 011/2169-987
mob: 060 70 50 341

e-mail:
prodaja@obim.rs

www.obim.rs

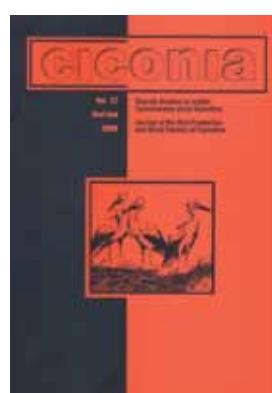

Ponuda Društva za zaštitu i proučavanje ptica Vojvodine

Nove promotivne majice bele i krem boje, sa likom sive vetruske, kao i novi, 18. broj časopisa Ciconia možete dobiti uz plaćanje članarine Društva za zaštitu i proučavanje ptica Vojvodine za tekuću godinu koja iznosi 500 dinara (za zaposlene), odnosno 400 dinara (za učenike, studente i pensionere). U kancelariji Društva možete takođe da nabavite i sledeće brojeve

časopisa Ciconia: 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16 i 17 po ceni od 500 dinara po primjerku.

Adresa kancelarije:
Radnička 20a, 21000 Novi Sad
Telefon: 021/4896-306
e-mail: mtucakov@eunet.rs
Radno vreme: 9-16 h
Žiro-račun Društva: 340-2627-06

PTICE i MI

Fotografije i tekst: Vladimir Kržalić

Bela roda *Ciconia ciconia*

Da nešto nije u redu sa belom rodom, primetio sam nekoliko sati nakon prvog susreta sa njom pošto se nije pomerila sa mesta na kome sam je prvi put video. Odlučio sam da bliže ispitam situaciju i ušao u njivu, naoružan samo foto-aparatom.

Nakon što sam sa sigurnošću utvrdio da je rodi povređeno krilo, počela je potra kako bi se utvrdio obim povreda. Uplašena ptica je pokušavala da pobegne, a ja da joj zatvorim odstupnicu i uhvatim je.

Drama se odvijala na samo nekoliko metara od autoputa, pa mi je najveća briga bila da ptica slučajno ne završi na kolovozu. U nekoliko navrata morao sam da zalegnem i puzeći prođem iza njenih leđa i poteram je sa suprotne strane kako bi pobegla prema putiću koji vodi u hotel u kom sam odseо.

Nakon što je roda konačno uhvaćena, uz pomoć prijatelja iz Skoplja kontaktirao sam dežurnog veterinara i odneo je na pregled. Ustanovljena je povreda krila na nekoliko mesta, kao i ustrelna rana na nozi. Ptica je bila upucana iz lovačke puške!

U nekoliko narednih minuta pažljivi doktor je očistio i zašio sve povrede. Pošto je bio sam u ordinaciji, morao sam da asistiram prilikom operacije, uz povremene prekide kako bih napravio po koji snimak intervencije.

Zasluženi odmor nakon operacije. Prijatno osoblje hotela preuzeo je na sebe odgovornost za brigu o ptici dok malo ne ojača i ne bude mogla samostalno da leti i hrani se.

Mesec dana kasnije oduševio me je prizor koji me je dočekao kada sam izišao na terasu hotela. Ne samo da je „moja“ roda dobro, već su se u gnezdu nalazila četiri mladunca.

Nakon „smene straže“ i odlaska jednog od roditelja u potragu za hranom, drugi se baca na hranjenje uvek gladnih mladunaca.

Dva meseca nakon spasavanja mladi, sada vec fino poodrasli, šepure se po gnezdu.

Poslednje provere pre prvog samostalnog leta. Gnezdo je odavno postalo malo. Uskoro će se, zajedno sa mamom i tatom, upustiti u finalni ispit zrelosti - prelet na jug i prezimljavanje u toplijim krajevima.

LCA

Sove u Srbiji

Ilustracije: Szabolcs Kókay
www.kokay.hu

Mala sova *Glaucidium passerinum*

Veličina: 15,2-19 cm

Staniste: očuvane cétinarske ili mešovite state visokoplanišne šume

Brojnost u Srbiji: 10-15 parova

Trend populacije: stabilna

Cuk *Otus scops*

Veličina: 16-21 cm

Staniste: naselja, otvorena i poluotvorena staništa sa šumadimama, parkovi, baza

Brojnost u Srbiji: 8.500-11.500 parova

Trend populacije: stabilna

Kukumavka *Athene noctua*

Veličina: 19-25 cm

Staniste: otvoreni tereni sa pojedinačnim drvećem, naselja, voćnjaci, parkovi, salaši

Brojnost u Srbiji: 8.500-13.000 parova

Trend populacije: u porastu

Gaćasta kukumavka *Aegolius funereus*

Veličina: 20-23 cm

Staniste: prirodne cétinarske i mešovite planinske šume

Brojnost u Srbiji: 65-115 parova

Trend populacije: opada

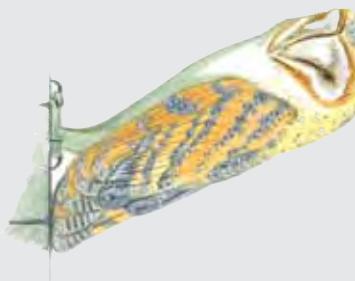
Kukuvija *Tyto alba*

Veličina: 34 cm

Staniste: naselja i okolna otvorena staništa

Brojnost u Srbiji: 3.100-4.200 parova

Trend populacije: u porastu

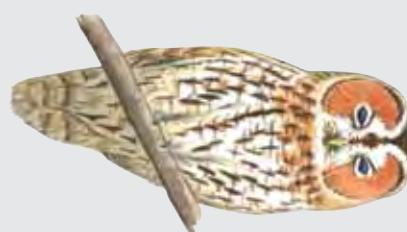
Bulinja *Bubo bubo*

Veličina: 58-71 cm

Staniste: kamenjarji, litice, stene, kamenoformi, šume sa progalamama

Brojnost u Srbiji: 250-400 parova

Trend populacije: stabilna

Šumska sova *Strix aluco*

Veličina: 58-61 cm

Staniste: state listopadne i mešovite šume

Brojnost u Srbiji: 70-100 parova

Trend populacije: stabilna

Sova močvarica *Asio flammeus*

Veličina: 33-41 cm

Staniste: pašnjaci, livađe, močvare, obradive površine

Brojnost u Srbiji: 20-30 parova

Trend populacije: fluktuirajuća

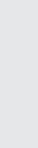
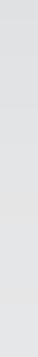
Utina *Asio otus*

Veličina: 35-40 cm

Staniste: otvoreni tereni uz rubove šuma, divoredi, parkovi, voćnjaci, grupe dveća, naselja

Brojnost u Srbiji: 9.000-13.000 parova

Trend populacije: u porastu

Izvor podataka o brojnosti i trendu populacije: Puzović S, Simić D, Saveljić D, Gergelj J, Tucakov M, Stojnić N, Hulo I, Ham I, Vizi O, Šćiban M, Ružić M, Vučanović M. & Jovanović T. (2003): Birds in Serbia and Montenegro – breeding population estimates and trends: 1990-2002. Ciconia 12: 35-120.

Izvor podataka o veličini vrsta: König K, Weick F. & Becking J.-H. (1999): Owls. A Guide to the Owls of the World. Pica Press, Sussex.